

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

Rändetrendid maailmas, Euroopas ja Eestis

Kristi Anniste, Poliitikauuringute Keskus Praxis

RITA-RÄNNE projekt aitab välja töötada teaduslikult põhjendatud innovaatilisi lähenemisi rände ja lõimumise protsesside juhtimiseks Eestis, eesmärgiga aidata kaasa majanduse arengule ja ühiskonna sidususe suurenemisele

Sisukord

1. Mõistete selgitusi	3
2. Lühikokkuvõte.....	5
3. Sissejuhatus.....	7
4. Rändetrendid maailmas.....	7
5. Rändetrendid Euroopas.....	9
5.1. Euroopa rändevoos.....	9
5.2. Sisserändajate profiil	12
5.3. Võõrsil sündinud rahvastik.....	13
5.3.1. Sisserännanute osakaal riikide rahvastikust	13
5.3.2. Sisserännanute vanusstruktuur	16
5.3.3. Sisserännanute haridustase	16
5.3.4. Sisserännanute toimetulek tööturul	18
5.4. Euroopa rändepoliitika	20
5.4.1. Eesolevad muutused Euroopa Liidu rändepoliitikas	22
5.5. Rändega seotud väljakutsed Euroopale lähitulevikus	24
6. Eesti välisränne.....	25
6.1. Rändesaldo.....	26
6.2. Väljaränne.....	27
6.3. Sisseränne	32
6.4. Eesti rändepoliitika	36
6.4.1. Eesti rändepoliitika suundumused lähitulevikus	38
7. Kasutatud kirjandus	40

1. Mõistete selgitusi

Mõiste	Selgitus
Asiülitaotleja	Isik, kes taotleb välisriigis kaitse ja varjupaika seoses tema tagakiusamisega poliitilistel, usulistel, rassilistel, rahvuslikel vm põhjusel.
Ebaseaduslik ränne	Seadusliku raamistikuga mittevastavuses olev ränne.
Kolmandad riigid	Riik, mis ei ole Euroopa Liidu liikmesriik ega riik või territoorium, mille kodanikele ei laiene EL-i vaba liikumise õigus.
Kolmanda riigi kodanik	Välismaalane, kes on muu riigi kui Euroopa Liidu liikmesriigi või Euroopa Vabakaubanduspiirkonna riikide kodanik.
Lähetatud töötaja	Töötaja, kelle tööandja saadab ajutiselt teise EL liikmesriiki tööle, kas ettevõtte äritegevuse raames teenust osutama või renditöötajana tööjõudu vahendava ettevõtte poolt.
Majandusränne	Peamiselt majanduslikel põhjustel toimuv ränne või ränne eesmärgiga parandada isiku materiaalsel heaolu.
Pereränne	Ränne eesmärgiga asuda elama abikaasa või pereliikme juurde.
Rahvusvahelise kaitse saaja	Välismaalane, kes on tunnustatud pagulaseks või täiendava kaitse saajaks ja kellele on antud teises riigis tähtajaline elamisluba.
Põgenik	Üldine termin kõigi kohta, kes olenemata põhjusest on põgenenud päritoluriigist (sh majandusmigrandid).
Rahvusvaheline migrant	Isik asub alaliselt elama uude riiki ajaks, mis on või eeldatavalt on vähemalt 12 kuud, olles enne alaliselt elanud teises riigis.
Rändesaldo	Aasta jooksul sisse- ja väljarännanute arvu vahe. Positiivne rändesaldo näitab sisserände, negatiivne väljarände ülekaalu.
Rändesaldo üldkordaja	Rändesaldo 1000 elaniku kohta.
Seaduslik ränne	Seadusliku raamistikuga vastavuses olev ränne.

Sisserände piirmäär	Riikide poolt kehtestatud kvoot piiramaks sisserännet. Euroopa Liidu riikides, sh Eestis kohaldub sisserände piirmäär vaid kolmandate riikide kodanikele.
Sisseränne	Käesoleva analüüsi kontekstis tegevus, mille käigus isik asub alaliselt elama uude riiki ajaks, mis on või eeldatavalt on vähemalt 12 kuud, olles enne alaliselt elanud teises riigis.
Sundränne	Ränne, kus lähteriigist ollakse sunnitud lahkuma, sealhulgas ohu tõttu oma elule ja heaolule, kas looduslikel või inimtekkelistel põhjustel. Vahel nimetatakse ka humanitaarrändeks.
Sünniriik	Ema elukohariik isiku sündimise ajal.
Tagasiränne	Isiku tagasipöördumine sihtriigist lähteriiki.
Tööhõive määr	Hõivatute osatähtsus tööealises rahvastikus.
Tööränne	Töötamise eesmärgil toimuv ränne.
Töötuse määr ehk tööpuuduse määr	Töötute osatähtsus tööjõus.
Välisränne	Elukohavahetus üle riigipiiri (ka rahvusvaheline ränne).
Väljaränne	Käesoleva analüüsi kontekstis tegevus, mille käigus varem alaliselt ühes riigis elanud isik lõpetab alalise elamise selles riigis ajaks, mis on või eeldatavalt on vähemalt 12 kuud.
Õpiränne	Õppimise eesmärgil toimuv ränne.

2. Lühikokkuvõte

- Seoses 2015. aastal alanud rändekriisiga, mil Euroopasse saabus enam kui miljon põgenikku, on Euroopa Liidu rändepoliitika põhitähelepanu olnud suunatud kriisiga hakkama saamisele. Samas on hakatud aina enam tähelepanu pöörama vananevale Euroopa tööjõuturule, millele lahendust nähakse suuresti kolmandatest riikidest pärit (eelkõige kõrgelt kvalifitseeritud) töörandajate sisserändes.
- EL-i liikmesriikidel on suures osas vaba voli kujundada oma siseriiklik rändepoliitika, mistõttu sisserändajate riiki lubamise tingimused on erinevad. Euroopa Liidu tasandi töörandega seotud direktiivid puudutavad teadlasi ja tudengeid, kõrgelt kvalifitseeritud töötajaid (nn Sinise kaardi skeem), teatud õigusi ühtlustava elamisloa andmist, hooajatöölisi ja lähetatud töötajaid. Samas ei ole nende meetmete kasutuselevõtt olnud universaalne, näiteks vaid vähesed liikmesriigid lähtuvad kõrgelt kvalifitseeritud kolmandate riikide kodanikele elamisloa andmisel EL-i Sinise kaardi süsteemist.
- Kuigi Euroopa Liidu tasandil ning paljudes liikmesriikides liigutakse seadusliku rände soodustamise poole, et meelitada ligi eelkõige kõrgelt haritud tööjõudu, võivad nii liikmesriikide kui Liidu rändepoliitikat ning rändepoliitikate harmoniseerimist tulevikus aina enam mõjutada elanike hirmud sisserände ees ning parempopulistlikud vaated ja erakonnad, mis toetavad sisserände-, põgenike- ja moslemivastast poliitikat.
- Kuna rahvusvahelisteks migrantideks on peamiselt nooremas tööeas inimesed ning nende sisseränne vähendab majanduslikult sõltuvate vanusrühmade (lapsed ja eakad) suhtelist osakaalu rahvastikus, lahendab suurenev sisseränne lühikeses perspektiivis tõepoolest töökäte puuduse probleemi.
- Kuigi EL-i siseste rändajate seas on kõrgelt haritud inimesed ülekaalus, on kolmandate riikide puhul olnud Euroopa Liit atraktiivsem pigem madalama haridustasemega inimestele. Kolmandatest riikidest pärit sisserännanute madalamast haridustasemest ja suurenenud sundrändest Euroopasse on tõenäoliselt tingitud ka sisserändajate püsielanikest väiksem osakaal EL-i tööhõives.
- Rändepoliitikate kujundamisel tuleb arvesse võtta, et lisaks töörandele moodustab olulise osa sisserändest ka pereränne ja sundränne, mistõttu tuleb EL-il ja liikmesriikidel pöörata iseäranis tähelepanu integratsioonipoliitikate väljatöötamisele, mis kaasaks sisserännanud ühiskonda, hoiaks ära nende marginaliseerumise ja sellest tulenevad sotsiaalsed probleemid ning vähendaks ohte avalikule korrale ja julgeolekule.

- Eesti on aastaid olnud n-ö väljaränderiik, kus riigist on lahkunud oluliselt rohkem inimesi kui siia tulnud. Alates 2015. aastast on toimunud aga olulised muutused Eesti välisrändes, kuna rändestatistikas muutus rändesaldo esmakordselt positiivseks ning jäi selliseks ka 2016. aastal. Arvestades viimase aastakümne sisserände järkjärgulist kasvamist Euroopasse ja Eestisse, aina kasvavat muret töökäte puuduse üle ka Eestis ning asjaolu, et peamises väljarändeeas olev põlvkond Eestis on varasemast väiksem, ei ole väga tõenäoline, et Eesti muutuks lähiajal taas väljaränderiigiks.
- Kui Eestist väljarändajate seas domineerivad teistesse Euroopa Liidu riikidesse, eelkõige Soome läinud inimesed, siis sisserändajate seas moodustavad lisaks EL-i riikidest naasnud tagasirändajatele olulise osa ka kolmandatest riikidest, eelkõige Venemaalt, Ukrainast ja Valgevenest tulnud inimesed.
- Eestist väljarändajateks on enamasti nooremas tööeas inimesed. Kui mehed näevad väljarännet sagedamini ajutisena, mis peegeldub ka meeste ülekaalus tagasirändajate seas, siis naiste seas on rohkem püsivalt väljarännanuid. Erinevalt üldisest Euroopa Liidu suundumusest, kus liikmesriikide vahel rändab keskmisest enam kõrgelt haritud inimesi, rändavad Eestist välja pigem madalama haridustasemega inimesed.
- Sisserändajate seas on ülekaalus nooremas tööeas inimesed ning mehed. Kui Euroopa Liidus on sisserändajate haridustase keskmisest madalam, siis Eestisse tulnud sisserändajate haridustase on kõrgem Eesti keskmisest ning kõrgem haridustase peegeldub ka sisserändajate keskmisest kõrgemates ametikohtades.
- Eesti rändepoliitika on olnud pigem konservatiivne, kehtestades kolmandatest riikidest tulnud sisserändele piirmäärana 0,1% rahvastikust ning rakendades töörandele mitmeid teisi piiranguid. Samas on hakatud nägema aina enam vajadust eelkõige kõrgelt kvalifitseeritud sisserändajate Eestisse elama asumise soodustamise järele, mida kinnitab näiteks järkjärguline erandite tegemine sisserände piirmäärana alla kuuluvatele kolmandate riikide kodanikele või plaanitavad sisserännet hõlbustavad muudatused seadusandluses.

3. Sissejuhatus

Rahvusvaheliseks rändeks ehk välisrändeks nimetatakse inimeste alaliselt (vähemalt 12 kuuks) ühest riigist teise elama asumist. Sõltuvalt rände suunast ja liigist jaotatakse rahvusvahelist rännet sisse- ja välja-, aga ka tagasirändeks ning töö-, pere-, õpi- ja sundrändeks.

Eesti välisrände arenguid tuleb analüüsida nii Euroopa kui ka globaalse rände kontekstis. Näiteks mõjutavad Eestist väljarännet oluliselt suundumused Euroopa Liidus: Eesti liitumine Euroopa Liiduga eemaldas järkjärgult olulised takistused minna tööle ja elama mõnda teise EL-i liikmesriiki ning paljud Eesti inimesed seda võimalust ka aktiivselt kasutasid, samas kui Suurbritannia väljumine Liidust võib taastada need takistused selle seni ühe olulisema sihtriigi osas. Laiemalt suunavad sõjad ja rahunused, majanduslikud ja kliimaatilised tegurid aina enam inimesi kolmandatest riikidest arenenud maadesse, sh Euroopasse ja Eestisse. Ka arengud transpordis ja telekommunikatsioonivahendites võimaldavad inimestel rännata varasemalt kaugematesse riikidesse sealjuures kartmata, et side koduriigiga oleks liiga kallis või puuduks hoopis. Seega asetamaks Eesti välisrännet globaalse rändedünaamika konteksti, tuuakse järgnevalt välja rände suundumused nii maailmas kui Euroopas ning seejärel analüüsitakse lähemalt rändetrende Eestis.

4. Rändetrendid maailmas

2017. aastal oli 3,4% maailma rahvastikust ehk 258 miljonit inimest rahvusvahelised migrandid (ÜRO, 2017), sealjuures on viimaste aastate statistika põhjal ligi pooled rahvusvahelistest migrantidest töörändajad, umbes 40% pererändajad, umbes 10% sundrändajad ning veidi alla 2% õpirändajad ehk rahvusvahelised tudengid (OECD, 2017a; OECD, 2017b; ÜRO, 2017; ÜRO, 2015). Rahvusvaheline ränne ning välisriigis sündinud inimeste osakaal riikide rahvastikus on viimasel kümnendil oluliselt kasvanud, kusjuures suurem osa rahvusvaheliste migrantide arvukuse kasvust on põhjustatud liikumistest kõrge sissetulekuga riikidesse. Näiteks **2017. aastal elas 64% rahvusvahelistest migrantidest kõrge sissetulekuga riikides, kusjuures enamikus Euroopa, Põhja-Ameerika ja Okeania riikides moodustavad rahvusvahelised migrandid enam kui 10% rahvastikust** ning

võrreldes 2000. aastaga on nende osakaal kõrge sissetulekuga riikides tõusnud keskmiselt 4,4 protsendipunkti võrra (OECD, 2017a).

Maailmajagudest elab kõige rohkem rahvusvahelisi migrante Aasias (kokku 80 miljonit) ja Euroopas (78 miljonit), riikide lõikes on enim sisserändajaid aga USA-s (50 miljonit ehk 19% kõikidest rahvusvahelistest migrantidest), millele järgnevad Saudi Araabia, Saksamaa ning Venemaa (igas ca 12 miljonit sisserännanut) ning Suurbritannia ligi 9 miljoni sisserännanuga. Rahvusvaheliste migrantide suurim päritoluriik on India, mille diasporaa ulatub 17 miljoni inimeseni. Indiale järgnevad Mehhiko (13 miljonit), aga ka Venemaa, Hiina, Bangladesh, Süüria, Pakistan ja Ukraina. (ÜRO, 2017)

Maailma rändetrendide ennustamine tulevikus on keeruline, kuna seda mõjutavad nii majanduslikud, poliitilised, sotsiaalsed, tehnoloogilised kui keskkondlikud tegurid, mis võivad ajas oluliselt muutuda. Näiteks mõjutavad rännet demograafilised muutused, vananevad ühiskonnad ja puudus talentidest, samuti muutused poliitilises elus ja majanduses, ettevõtjate huvid, interneti levik ja keskkonnaohud. Seni on kõrgete sissetulekute, töökohtade, heal tasemel haridus- ja hoolekandesüsteemidega arenenud riikidesse toimunud jätkuv sisserände kasv arengumaadest ning inimeste liikumine toimub ka arenenud riikide endi vahel. Samal ajal elavad inimesed paljudes arengumaades jätkuvalt vaestes ja ohtlikes tingimustes, mis sunnib neid otsima paremaid elamistingimusi teistes riikides. See, kas need inimesed ka tegelikkuses arenenud riikidesse jõuavad, sõltub suuresti vastuvõtivate riikide rändepoliitikast. **Kuna arenenud riikides on aina kasvavaks probleemiks madal sündimus, vananev rahvastik ja kahanev tööjõud ning tehnoloogia arengu kontekstis võib oodata aina suuremat vajadust kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu järele, võib eeldada, et riikide rändepoliitikad muutuvad aina enam sisserännet soosivamaks ning et globaalne konkurents eelkõige kõrgelt haritud tööjõu osas kasvab.** See tähendab, et maailma rändevood järgmistel kümnenditel suure tõenäosusega kasvavad või jäävad vähemalt praegusele tasemele. (OECD 2009)

5. Rändetrendid Euroopas

5.1. Euroopa rändevood

Euroopa riigid on nii rahvusvahelise rände siht- kui päritolumaad. **Olulisemad Euroopas asetleidvad rändevood on Euroopa-sisene tööränne ning sisseränne kolmandatest riikidest valdavalt kas majanduslikel või humanitaarsetel kaalutlustel.** Seetõttu keskendub ka see peatükk just nende kahe rändevoos analüüsimisele.

Euroopas toimuvaid rändevoogusid võimaldab kõige paremini analüüsida Eurostati kogutav rändestatistika. Eurostat kogub ja avaldab iga-aastaselt andmeid välispäritolu rahvastiku (sünniriigi ja kodakondsuse järgi) ning sisse- ja väljarände arvukuse kohta EL-i liikmesriikides ning Euroopa Vabakaubanduspiirkonna (edaspidi EFTA) riikides. Seega võimaldavad andmed käsitleda eelkõige EL-i ja EFTA riikide rändevoogusid ning ülejäänud Euroopa riike vaid EL-i ja EFTA riikidesse tulnud sisserändajate lähteriikide kontekstis. Kuna raskem on mõõta riigist lahkuvaid inimesi, kui sinna saabuvald inimesi, ei ole riikide poolt Eurostatile esitatud ja avaldatav väljarändestatistika eriti kvaliteetne. Seetõttu keskendutakse käesolevas analüüsis pigem sisserände andmetele ning Eurostati poolt arvatud rändesaldole, mis võtab arvesse erinevusi riikide rahvaarvus ja loomulikus iibes.

2016. aastal ületas enamikes EL-i ja EFTA riikides, eelkõige Lääne-Euroopas ja Skandinaavias, sisseränne väljarännet (st rändesaldo oli positiivne) (Tabel 1). Rändesaldo oli positiivne Austrias, Belgias, Eestis, Hispaanias, Hollandis, Irimaal, Islandil, Itaalias, Kreekas, Küprosel, Lichtensteinis, Luksemburgis, Maltal, Norras, Poolas, Prantsusmaal, Rootsis, Saksamaal, Slovakkias, Sloveenias, Soomes, Suurbritannias, Šveitsis Taanis ja Tšehhis. Valdavalt Ida-Euroopa riikides – Bulgaarias, Horvaatias, Leedus, Lätis, Rumeenias, Ungaris, aga ka Portugalis – ületas väljaränne sisserännet. Võrreldes 2010. aasta andmetega torkab silma, et mitmed riigid (Eesti, Iirimaa, Island, Kreeka, Slovakkia, Sloveenia) on muutunud negatiivse rändesaldoga riigist positiivse rändesaldoga riigiks. **Samas Portugalis ja Ungaris on toimunud vastupidine protsess, kus varasem positiivne rändesaldo muutus negatiivseks.**

Tabel 1. Rändesaldo üldkordaja EL-i ja EFTA riikides, 2010 ja 2016

	2010	2016	Muutus
Malta	0,2	19,2	19,0
Island	-6,5	12,2	18,7
Leedu	-25,2	-10,5	14,7
Iirimaa	-5,6	5,2	10,8
Läti	-17,0	-6,2	10,8
Rootsi	5,3	11,9	6,6
Austria	2,6	7,5	4,9
Saksamaa	1,6	5,6	4,0
Eesti	-2,8	0,8	3,6
Taani	3,0	5,7	2,7
Holland	2,0	4,6	2,6
Slovakkia	-0,9	0,7	1,6
Kreeka	-0,1	1,0	1,1
Bulgaaria	-2,4	-1,3	1,1
Luksemburg	15,1	16,2	1,1
Sloveenia	-0,3	0,5	0,8
Šveits	7,7	8,3	0,6
Soome	2,6	3,1	0,5
Tšehhi	1,4	1,9	0,5
Prantsusmaa	0,6	1,0	0,4
Hispaania	1,6	1,9	0,3
Poola	0,1	0,3	0,2
Suurbritannia	4,2	3,8	-0,4
Rumeenia	-2,4	-3,0	-0,6
Portugal	0,4	-0,8	-1,2
Ungari	1,2	-0,1	-1,3

Itaalia	3,4	1,1	-2,3
Lichtenstein	4,6	2,1	-2,5
Norra	8,6	5,0	-3,6
Horvaatia	-1,0	-5,4	-4,4
Belgia	7,9	2,4	-5,5
Küpros	19,2	2,9	-16,3

Allikas: Eurostat, 2018

Märkus: Tegemist on Eurostati arvatud rändesaldoga 1000 elaniku kohta, mis võtab arvesse erinevusi riikide rahvaarvus ja loomulikus iibes („crude rate of net migration plus statistical adjustment“)

2016. aastal, millest pärineb Eurostati kõige hilisem sisserändestatistika, rändas EL-i ja EFTA riikidesse kokku ca 3,7 miljonit inimest. Üle poole neist (52%) olid kolmandatest riikidest pärit sisserändajad, ligi kolmandik (31%) olid teistest EL-i ja EFTA riikides sündinud inimesed ning 17% olid oma sünniriiki tagasipöördunud. Ülekaalukalt kõige rohkem saabus 2016. aastal teistes riikides sündinud (st tagasirändajad on väljaarvatud) sisserändajaid Saksamaale (ca 932 tuhat), palju ka Suurbritanniasse (ca 525 tuhat), Hispaaniasse (ca 380 tuhat), Prantsusmaale (ca 283 tuhat) ja Itaaliasse (271 tuhat).¹ Sealjuures on nii EL-i ja EFTA riikide siseste, kui kolmandatest riikidest pärit sisserändajate eelistatuimad sihtriigid üsna sarnased. Tulenevalt oma geograafilise asukoha tõttu on vaid Kreeka pigem eelistatud kolmandatest riikidest pärit sisserändajate (sisserändajate arvult 8. kohal), kui EL-i ja EFTA riikide siseste rändajate seas (sisserändajate arvult 16. kohal).

Sisserände statistika viitab ka sisserände järkjärgulisele kasvule aastatel 2008, millest alates Eurostat sünniriigipõhiseid rändeandmeid kogub, kuni aastani 2015, mil seoses Euroopa rändekriisiga oli sisserände kõrghetk ning EL-i ja EFTA riikidesse saabus kokku ligi 4,1 miljonit inimest. 2016. aastal rändevood EL-i ja EFTA riikidesse veidi vähenesid. Võrreldes 2010. aastaga kasvas teistes riikides sündinud sisserändajate arv 2013. aastaks EL-i ja EFTA riikides keskmiselt 1,2 ja 2016. aastaks keskmiselt 1,9 korda. Riikide

¹ Eurostatile esitatavates 2016. aasta andmetes on osad riigid arvestanud riigis vähemalt 12 kuud viibinud asüülitaotlejad ja rahvusvahelise kaitse saajad sisserändajatena, teised mitte. Asüülitaotlejaid sisaldavad Austria, Belgia, Eesti, Hispaania, Hollandi, Itaalia, Kreeka, Luksemburgi, Portugali, Prantsusmaa, Saksamaa, Suurbritannia ja Šveitsi andmed. Rahvusvahelise kaitse saajaid ei sisalda vaid Küprose andmed. Eurostat kogub ka eraldi andmeid asüülitaotlejate ja rahvusvahelise kaitse saajate kohta, kuid kuna need ei sisalda taotleja ega kaitse saanud inimese viibimise aega riigis, ei ole neid võimalik eristada ülaltoodud riikide andmetest.

lõikes kasvas aastatel 2010 kuni 2016 teistest riikides sündinud sisserändajate arv kõige rohkem Leedus (5,5 korda), Maltal (4,4 korda) ja Saksamaal (ca 2,9 korda).²

Sisserände kasvu peamiseks mõjutajaks on olnud suurenenud sisseränne kolmandatest riikidest. Näiteks võrreldes 2013. aastaga kasvas 2016. aastal kolmandatest riikides sündinute sisseränne 1,5 korda. Kolmandatest riikidest pärit sisserändajate arvukuse kasv on põhjustatud 2011. aastal alguse saanud Süüria konfliktist ning jätkuvast ebastabiilsusest Afganistanis, Liibüas ja Iraagis, mis on päädinud suure hulga põgenike saabumisega Euroopasse ja Türki. Kasvanud põgenike hulk Süüriast ja Põhja-Aafrikast tõi omakorda kaasa suurenenud rändevood teistest Aasia riikidest ja Sahara-tagusest Aafrikast. 2015. aastal algas Euroopas rändekriis, mille raames saabus Euroopa riikidesse vaid ühe aastaga kokku üle miljoni asüülitaotleja ja sisserändaja kolmandatest riikidest. Näiteks oli Eurostati andmetel 2015. aastal esmakordselt esitatud asüülitaotluste arv EL-i ja EFTA riikides kokku ligi 1,4 miljonit. Järgnevatel aastatel asüülitaotluste arv veidi kahanes: 2016. aastal oli neid kokku 1,3 miljonit ja 2017. aastal ca 0,7 miljonit.

Lisaks humanitaarsetel, aga ka majanduslikel põhjustel kasvanud sisserändele kolmandatest riikidest on võrreldes 2013. aastaga suurenenud ka EL-i ja EFTA riikide sisene ränne (1,2 korda). **Kuigi suuremad rändevood viimaste aastakümnete Euroopas leidsid aset seoses EL-i idalaienemisega aastatel 2004 ja 2007, mil hoogustus ränne Ida-Euroopa liikmesriikidest Lääne-Euroopasse, moodustavad EL-i ja EFTA riikide vahelised rändajad endiselt olulise osa sisserändajatest.**

5.2. Sisserändajate profiil

Reeglina on rahvusvahelised rändajad keskmisest nooremad inimesed. Näiteks oli 2016. aastal EL-i liikmesriikidesse saabunud sisserändajate mediaanvanus 27 aastat, samal ajal kui kogu EL-i rahvastiku mediaanvanus oli 43 aastat. Tööealised inimesed (20-64aastased) moodustasid 71% kõikidest EL-i ja EFTA riikidesse sisserändajatest, samas kui kogu rahvastikust moodustasid 20-64aastased 60%. **Sealjuures oli Euroopa Liidu ja EFTA siseste**

² Andmetest on välja jäetud Eesti 2016. aasta sisserände andmed, kuna 2016. aastal hakkas Eesti Statistikaamet arvestama välisrännet uue metoodika (residentsusindeksi) järgi, mistõttu andmed ei ole ajas võrreldavad.

rändajate seas tööealisi inimesi rohkem (77%), kui kolmandates riikides sündinud sisserändajate seas (68%).

Rahvusvaheliste migrantide seas on üldjuhul veidi rohkem mehi kui naisi. Ka EL-i ja EFTA riikidesse tulnud teistes riikides sündinud sisserändajate seas oli 2016. aastal mehi 54% ja naisi 46%. Kui ÜRO andmetel on rahvusvaheliste migrantide seas üldiselt mehi rohkem eelkõige Aasiast ja Aafrikast pärit migrantide seas, kust iga naise kohta rändab teistesse riikidesse ca 3 meest (ÜRO, 2017), siis EL-i ja EFTA riikidesse saabunute seas see nii ei ole: **meeste osakaal kolmandatest riikidest pärit sisserändajate seas oli 2016. aastal isegi veidi väiksem (54%), kui EL-i ja EFTA riikide siseste rändajate seas (55%).**

Viimastel aastatel on meeste osakaal EL-i ja EFTA riikidesse teistes riikides sündinud sisserändajate seas veidi suurenenud, tõustes 53%-lt 2008. aastal 54%-le 2016. aastal. Meeste osakaalu suurenemise toob välja ka OECD uuring (OECD, 2017a) rahvusvaheliste migrantide kohta, põhjendades seda eelkõige pererände osakaalu vähenemise (pererändes on traditsiooniliselt suur naiste osakaal) ja sundrände osakaalu tõusuga (sundrändes on naised tavaliselt alaesindatud). Näiteks 2016. aastal oli EL-i ja EFTA riikides perekondlikel põhjustel elamisloa saajate seas 58% naisi ning aastatel 2010 kuni 2016 kahanes perekondlikel põhjustel esmakordsetelt väljaantud elamislubade arv 15%. Samas kui esmakordsete asüülitaotlejate seas olid mehed oluliselt ülekaalus (68% 2016. aastal) ning taotluste arv kasvas samal perioodil viis korda.

5.3. Võõrsil sündinud rahvastik

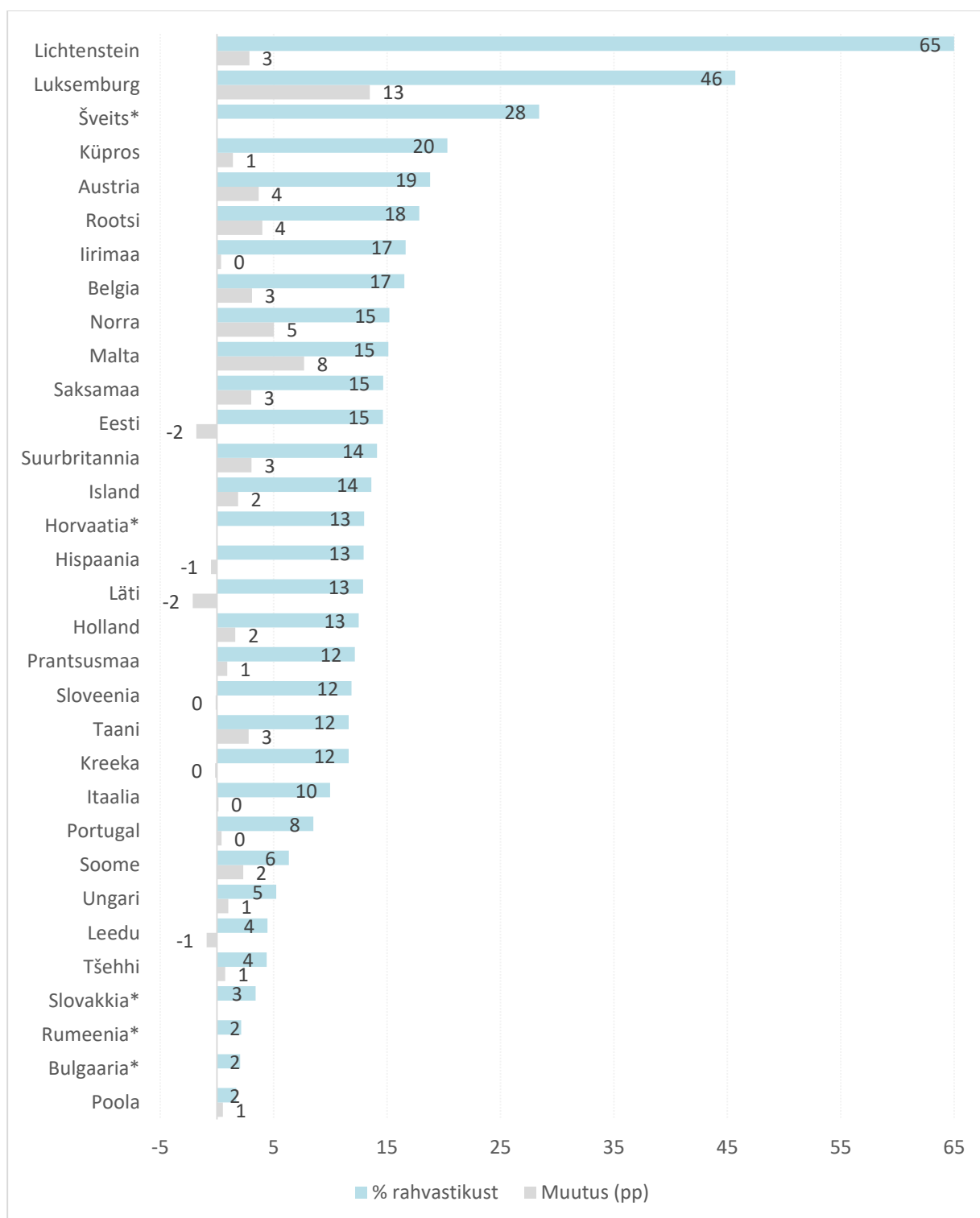
Lisaks iga-aastaste rändevoogude analüüsile aitab rändeprotsesse paremini mõista sisserännanute kõrvutamine sihtriikide rahvastikuga. Selles analüüsis keskendutakse vaid välisriigis sündinud isikutele ehk esimese põlvkonna sisserännanutele, keda elas EL-i ja EFTA riikides 2017. aastal kokku 60,5 miljonit.

5.3.1. Sisserännanute osakaal riikide rahvastikust

Arvuliselt elas kõige rohkem teistes riikides sündinud inimesi 2017. aastal Saksamaal (12,1 miljonit), Suurbritannias (9,3 miljonit) ja Prantsusmaal (8,2 miljonit), kuid need riigid pole kaugel EL-i ja EFTA riikide eesotsas sisserännanute osakaalu poolest

kogurahvastikust. Keskmiselt moodustasid 2017. aastal võõrsil sündinud elanikkond EL-i ja EFTA riikide elanikkonnast 14,5%. Kõige suurema osa rahvastikust moodustasid 2017. aastal välisriikides sündinud inimesed väikeriikides Lichtensteinis (65%) ja Luksemburgis (46%), võrdlemisi suure osakaalu rahvaarvust moodustasid nad ka Šveitsis (28%), Küprosel (20%), Austrias (19%) ja Rootsis (18%). Kõige väiksema osa rahvastikust moodustasid sisserännanud Poolas, Bulgaarias ja Rumeenias (kõigis ca 2% rahvastikust). Võrreldes 2009. aastaga on võõrsil sündinute osakaalud EL-i ja EFTA riikides 2017. aastaks veidi tõusnud (keskmiselt 2 protsendipunkti võrra). Sealjuures on sisserännanute osakaal kõige enam kasvanud Luksemburgis (+14pp), Maltal (+8pp) ja Norras (+4,7pp), samas kui Baltiriikides on nende osakaal kogu rahvastikust 8 aastaga veidi kahanenud (Joonis 1).

Joonis 1. Võõrsil sündinud elanikkonna osakaal rahvastikust (%) ja osakaalu muutus 2009-2017 (protsendipunktides), EL-i ja EFTA riigid.

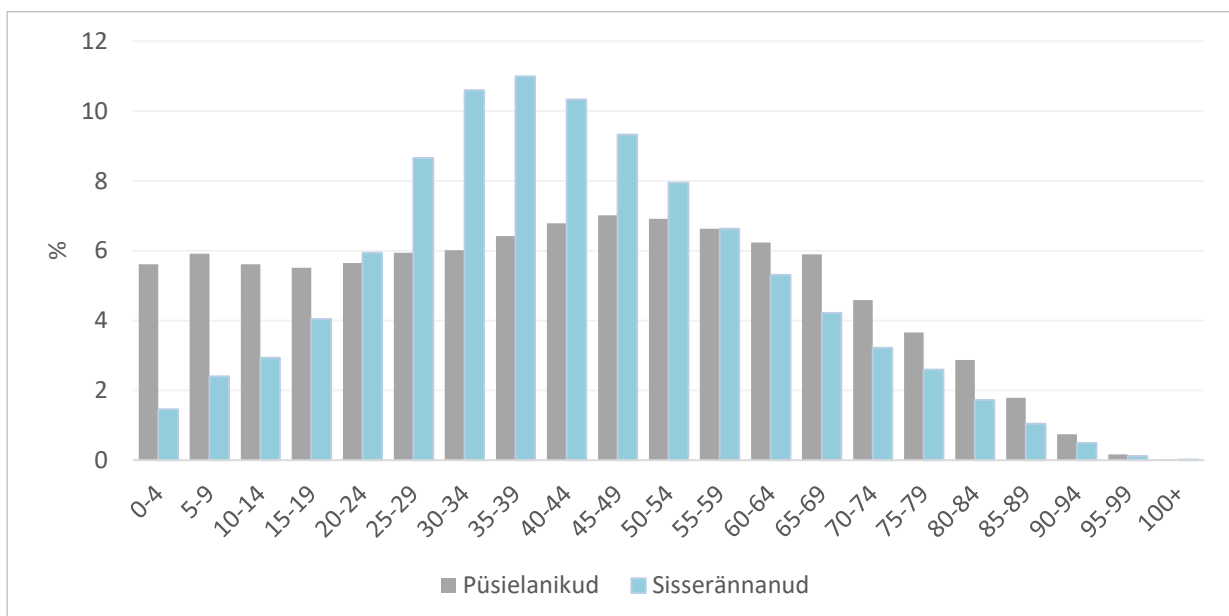
Allikas: Eurostat, autori arvutused

* 2009. aasta andmed Bulgaaria, Horvaatia, Rumeenia, Slovakkia ja Šveitsi kohta puuduvad.

5.3.2. Sisserännanute vanusstruktuur

Kuivõrd sisserändajad on keskmisest nooremad inimesed, on ka võõrsil sündinud rahvastik EL-i ja EFTA riikides keskmiselt noorem kui püsielanikud (oma sünniriigis elavad inimesed). Näiteks oli 2016. aastal EL-i riikides võõrsil sündinud rahvastiku mediaanvanus 36 aastat, samas kui püsielanike mediaanvanus oli 44 aastat. **Suur tööealiste osakaal sisserändajate seas tähendab, et sisseränne kahandab majanduslikult sõltuvate (lapsed ja vanemaealised) osakaalu sihtriigis.** Seda kinnitab ka püsielanike ja sisserännanute vanusstruktuuri võrdlus, mis näitab sisserännanute seas eelkõige alaealiste, kuid ka üle 60aastaste väiksemat osakaalu võrreldes püsielanikega (vt Joonis 2).

Joonis 2. Püsielanike ja sisserännanute vanusstruktuur, EL-i ja EFTA riigid, 2017.

Allikas: Eurostat, autori arvutused

5.3.3. Sisserännanute haridustase

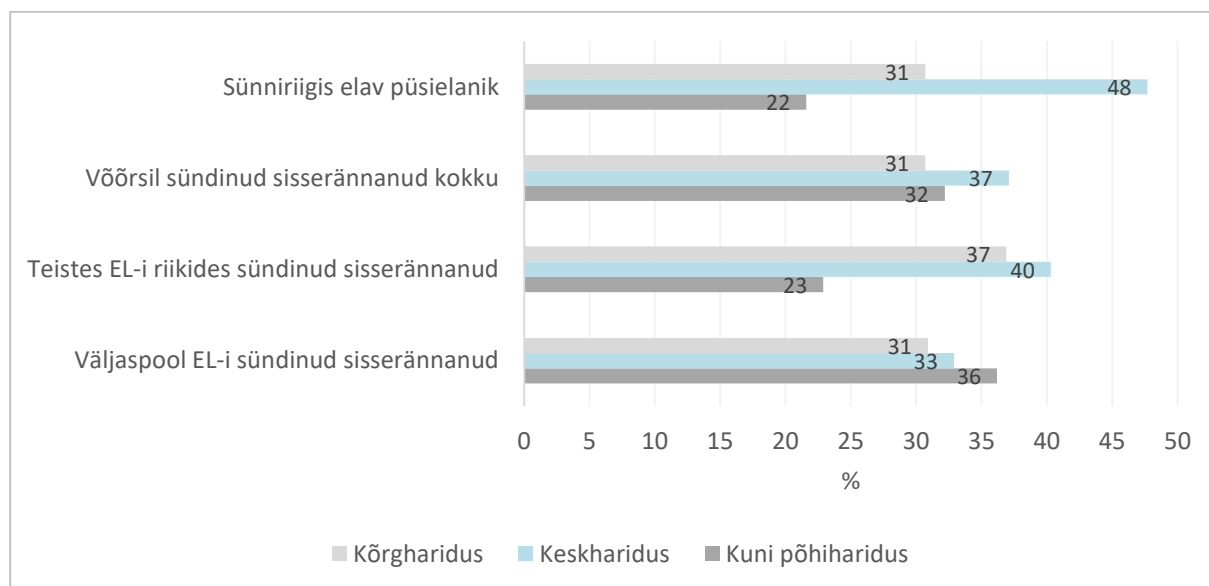
Euroopa tööjõu-uuringu andmete kohaselt on võõrsil sündinud elanike haridustase Euroopa Liidu riikides³ üldiselt madalam kui püsielanikel (s.o oma sünniriigis elavatel elanikel) ning seda eelkõige suhteliselt suure kõige madalama haridustasemega inimeste osakaalu tõttu. Näiteks oli 2016. aastal ligi kolmandik (32%) 25-64aastastest sisserännanutest kuni põhiharidusega, samas kui püsielanike seas moodustasid kuni põhiharidusega inimesed

³ Kuna Eurostati poolt avaldatavad Euroopa tööjõu-uuringu andmed ei võimalda EL-i ja EFTA riikide andmete kokku arvestamist, tuginetakse siin ja edaspidi vaid EL-i andmetele.

veidi üle viiendiku (22%) 25-64aastastest inimestest. **Samas esinevad suured erinevused sisserännanute haridustasemes olenevalt sellest, kas tegemist on mõnes teises EL-i riigis sündinud (EL-i sisesed rändajad) või väljaspool EL-i sündinud (kolmandatest riikidest sisserännanud) inimestega.** Nimelt on väljaspool Euroopa Liitu sündinud sisserännanute seas oluliselt rohkem kuni põhiharidusega inimesi (36%) kui EL-is sündinud sisserännanute seas (23%) (Joonis 3).

Kuigi sisserännanute seas on suhteliselt rohkem kuni põhiharidusega inimesi, siis **kõrgharidusega sisserännanute osakaal (31%) ei erinegi kõrgharidusega püsielanike osakaalust (31%).** Siiski joonistuvad taas välja erinevused tulenevalt sisserännanute päritolust. **Nii oli EL-i riikides sündinud sisserännanute seas kõrgharidusega inimeste osakaal isegi suurem (37%) püsielanike vastavast näitajast (31%).** Seega on Euroopa Liidu siseste rändajate seas kõrgharidusega inimesed iseäranis motiveeritud asuma elama mõnda teise EL-i liikmesriiki. Samal ajal väärib ära märkimist, et **kolmandates riikides sündinud 25-64aastaste sisserännanute seas oli kõrgharidusega inimeste osakaal püsielanike vastava näitajaga võrdne (31%).**

Joonis 3. EL-is elavate püsielanike ja sisserännanute haridustase, vanusrühm 25-64, 2016.

Allikas: Eurostat (Euroopa tööjõu-uuringu 2016 põhjal), autori arvutused

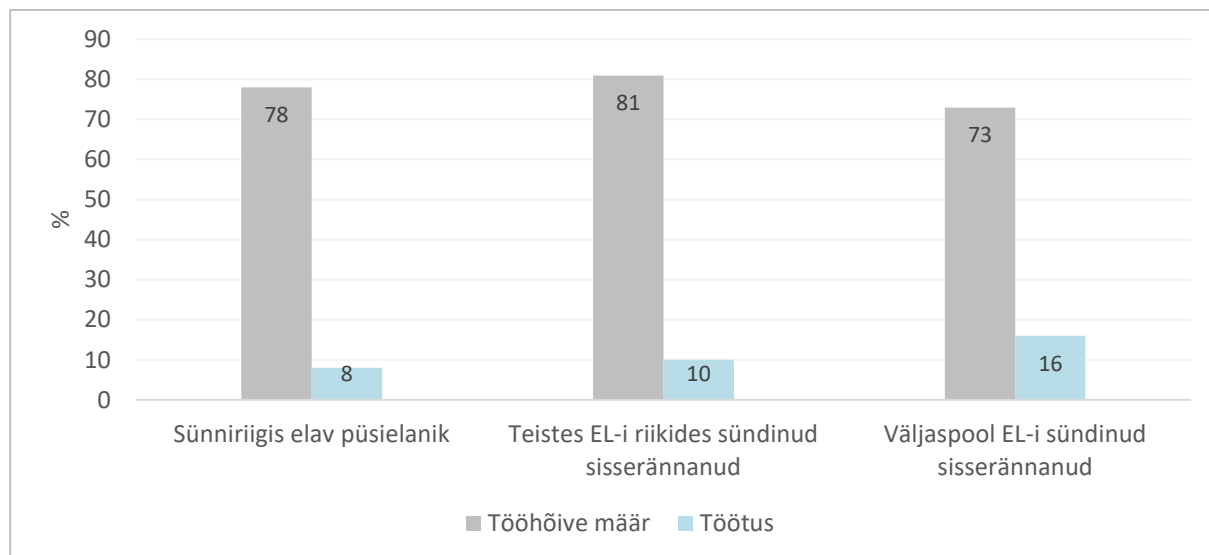
Võrreldes 2010. aastaga on sisserännanute haridustase 2016. aastaks aga veidi paranenud. Näiteks kasvas kõrgharidusega sisserännanute osakaal 6 protsendipunkti võrra ning kuni põhiharidusega sisserännanute osakaal langes 1 protsendipunkti võrra. Sealhulgas Euroopa Liidus sündinud sisserännanute seas suurenes kõrgharidusega inimeste osakaal 8

protsendipunkti võrra ning väljaspool EL-i sündinud sisserännanute seas 6 protsendipunkti võrra. **Seega on võimalik, et liikmesriikide ponnistused meelitada oma riikidesse rohkem kõrgelt haritud tööjõudu on olnud mõningal määral tulemuslikud.**

5.3.4. Sisserännanute toimetulek tööturul

Keskmiselt on sisserännanute olukord sihtriigi tööturul kehvem püsielanike omast. Võõrsil sündinud tööealiste sisserännanute tööhõive ning töötamise määrad on madalamad ning töötus kõrgem oma sünniriigis elavate inimeste vastavatest näitajatest. Samas esinevad ka siin olulised erinevused väljaspool EL-i sündinud sisserännanute ja teistest Euroopa Liidu riikidest pärit sisserännanute tööturu näitajates, kusjuures viimaste olukord on tööturul on mõnede näitajate järgi isegi parem kui püsielanikel. **Näiteks oli 2016. aastal teistes EL-i liikmesriikides sündinud tööealiste sisserännanute tööhõive määr 81%, mis on kõrgem püsielanike vastavast näitajast (78%). Väljaspool Euroopa Liitu sündinud sisserännanute tööhõive määr oli samas püsielanike tööhõive määrast madalam – 73%.**

Joonis 4. Püsielanike ja sisserännanute tööhõive ja töötuse määr, vanusrühm 20-64, EL-28, 2016

Allikas: Eurostat (Euroopa tööjõu-uuringu põhjal), autori arvutused

Võrreldes 2010. aastaga on nii püsielanike kui teistest EL-i liikmesriikidest pärit sisserännanute tööhõive määr 2016. aastaks kasvanud (vastavalt 2,5 ja 2,6 pp võrra), samas kui väljaspool EL-i pärit sisserännanute osalemine tööhõives on 2016. aastal 0,8 protsendipunkti võrra langenud.

Euroopa Liidus on tööhõive määr enamasti keskmisest madalam vanemas tööeas (55-64aastaste) inimeste seas. **Sisserännanute puhul jäävad vanemas tööeas inimesed võrreldes püsielanikega aga pikemalt tööturule.** Näiteks oli 2016. aastal võõrsil sündinud 55-64aastaste sisserännanute tööhõives osalemise määr 62%, mis oli 3,2 protsendipunkti kõrgem kui samas vanuses püsielanike vastav näitaja (59%).

Kõikides liikmesriikides oli naiste tööhõives osalemise määr 2016. aastal madalam meeste omast. See lõhe on isegi suurem sisserännanute seas ning iseäranis väljaspool EL-i sündinud sisserännanute seas (naised 63%, mehed 84%). Need numbrid peegeldavad sisserännanutest meeste ja naiste erinevaid võimalusi ja takistusi tööturul, kuid ka võimalikke kultuurilisi erinevusi seoses töö ja pereelu ühitamisega sisserännanute peredes.

Ka töötuse määr on sisserännanutel, ja taas eelkõige väljaspool EL-i sündinud sisserännanutel, üldjuhul kõrgem kui püsielanikel. **Nii oli 2016. aastal teistes EL-i riikides sündinud sisserännanute töötus 10% ja väljaspool EL-i sündinud sisserändajate töötus 16%, samas kui püsielanike töötuse määr EL-is oli 8%.** Erinevused püsielanike ja sisserännanute töötuse määra vahel olid suhteliselt väikesed ülemaailmse finants- ja majanduskriisi alguses, kuid kriis ja sellele järgnenud aastad suurendasid neid lõhesid. Nii ulatus 2012. aastal erinevus töötuse määras püsielanike ja teistes EL-i riikides sündinud sisserännanute vahel 3,3 protsendipunktini ning 2013. aastal väljapoolt Euroopa Liitu saabunute puhul 10,1 protsendipunktini. Pärast seda hakkasid püsielanike ja sisserändajate erinevused töötuse määras taas kahanema.

Pikaajaliste töötute osakaal töötute arvust oli 2016. aastal nii püsielanike kui väljapoolt EL-i pärit sisserännanute vahel peaaegu võrdne (vastavalt 49% ja 49,1%), samas kui teistest EL-i riikidest pärit töötute seas oli pikaajalisi töötuid veidi vähem – 44%. Olenemata sünniriigist oli pikaajaliste töötute probleem eriti terav aga vanemas tööeas inimeste puhul.

5.4. Euroopa rändepoliitika

Lisaks teistest riikidest pärit inimeste soovile Euroopasse tulla mõjutab Euroopa rändevoogusid ka EL-i ja liikmesriikide rändepoliitika. Mõistagi mõjutavad rännet lisaks rändepoliitikale kaudsemalt ka mitmed teised poliitikad (nt kodakondsus-, lõimumis-, majanduspoliitika), välispäritolu rahvastiku olemasolu, sisserännanutele võimaldatavad toetused, riigi üldine majanduslik seisukord jm. Kuna aga rändepoliitika on üheks olulisemaks poliitikainstrumendiks otsesel rändevoogude suunamisel, keskendutakse järgnevalt vaid rändepoliitika arengutele Euroopa Liidus.

Üldiselt reguleeritakse demokraatlikes riikides rändepoliitikaga sisserändajate arvu, võttes arvesse sisserändajate koosseisu ja lähteriike (Czaika ja de Haas, 2013). Täpsemalt reguleerib rändepoliitika järgmisi valdkondi: seaduslik sisseränne, ebaseadusliku sisserände tõkestamine, tagasipöördumine, rahvusvahelise kaitse andmine ja viisa küsimused.

Euroopa Liidu kodanike ränne liikmesriikide vahel on osalt reguleeritud juba 1957. a Euroopa Majandusühenduse asutamislepingus töötajate liikumise õigusena, mis 1992. aastal laienes kõigile Liidu kodanikele. **Kodanike vaba liikumist on mitmete meetmetega ka soodustatud ning seda võib piirata vaid erandjuhtudel.**

Kolmandatest riikidest saabuvatele sisserändajatele suunatud ühtset kõikehõlmavat rändepoliitikat Euroopa Liidul hetkel pole ning suuremas osas on liikmesriikidel õigus kujundada see ise, sh määrata sisserände piirarvud kolmandatest riikidest pärit inimestele, kehtestada elamis- ja töölubade, pikaajaliste viisade ning taotluste menetlemise tingimused, aga ka kujundada oma lõimumispoliitika. Küll aga on Euroopa Liidu üleselt kokku lepitud miinimumtingimustes, mille alusel kolmandate riikide kodanikud võivad liikmesriikidesse seaduslikult siseneda, seal elada, õppida ja töötada⁴. 2011. aastal võeti vastu ka nn Ühtse loa direktiiv, mis annab EL-is legaalselt töötavatele kolmandate riikide kodanikele sarnased õigused EL-i kodanikega töötingimuste, sotsiaalkindlustuse ja avalikele teenustele ligipääsu osas ning annab välistööjõule võimaluse saada elamis- ja töölouba ühise menetlusega. Vastusena kasvavale tööjõupuudusele ja konkurentsivõime väljakutsetele on ühiselt reguleeritud ka kõrgelt kvalifitseeritud töötajate (Sinise kaardi skeem), välistudengite ja

⁴ Tingimused lepidi kokku Euroopa Ülemkogu Tampere kohtumisel 15-16. oktoobril 1999.

teadlaste, lähetatud töötajate ja perede liitu sisenemise tingimusi. 1996. aastal vastu võetud lähetatud töötajate direktiiv reguleerib eelkõige lühiajalisi töötajate liikumisi.

Alates 2009. aastast kehtima hakanud **Sinise kaardi skeemi** eesmärk oli suurendada eelkõige kõrgelt kvalifitseeritud isikute sisserännet Euroopa Liitu ning hõlbustada kolmandatest riikidest pärit kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu liikumist liikmesriikide vahel. Paraku ei ole skeem rakendunud ootuspäraselt, kuna iga riik kohandas Sinise kaardi skeemi vastavalt oma seadusandlusele, mistõttu n-ö ühtset kaarti ei tekkinud. Lisaks on enamikus liikmesriikides paralleelselt kasutusel mõni eelistatum riigisisene välistööjõu värbamise skeem (Prpic, 2017).

Enamikus EL-i liikmesriikides on Sinise kaardi skeemi kõrval rakendusel eraldi strateegia (kõrgelt) kvalifitseeritud kolmandate riikide kodanike ligitõmbamiseks. Levinumateks välistööjõu värbamise skeemideks on töökoha- või sektoripõhised skeemid ja punktisüsteem. Samas ei ole ka need riigisisised skeemid olnud väga tulemuslikud. Näiteks võib töökohapõhine süsteem võimaldada tööandjatele suuremat paindlikkust ning tagada sisserändajale koheselt töö ja tööandjale töötaja, kuid ei pruugi toetada tööturu vajadusi üldisemalt. Punktisüsteemi puhul võetakse arvesse küll tööturu vajadusi, kuid ei arvestata sageli piisavalt tööandjate vajadusi, mis tähendab, et sisserändajad ei pruugi hiljem tööd leida või töötavad oma kvalifikatsioonist madalamal töökohal. Sektoripõhiste süsteemide eeliseks peetakse vähest bürokraatiat, kuid ohuna nähakse tööandjate huvisid, mis võivad päädida mõne sektori tööjõupuuduse kunstlikus ülespaisutamises eesmärgiga leida kohalikest odavamast välistööjõudu. Kuna igal nimetatud süsteemil on omad miinused, rakendavad liikmesriigid neid paralleelselt või kombineerivad omavahel. Lisaks reguleerivad paljud liikmesriigid eelkõige töörännet sisserändajatele kehtestatud piirarvuga, mis on seotud kas tööaliste osakaaluga rahvastikust või tööturu nõudlusega (vt ka EMN, 2013; Maasing ja Asari, 2017).

Näiteks **Austrias** on paralleelselt Sinise kaardi skeemile alates 2011. aastast kasutusel nn RWR-kaart (the Red-White-Red (RWR) Card), mille eesmärk on

sisserände kvoodi väliselt ligi meelitada kõrgelt haritud töötajaid kolmandatest riikidest. RWR-kaardi andmise aluseks punktisüsteem, kuid esinevad erinevad nõuded ja protseduurid erinevate ametite kategooriate (kõrgelt haritud töötajad, tööjõudu vajavad ametid, võtmetöötajad ja idufirmade asutajad) lõikes. Üldiselt on RWR-kaart töökohapõhine, kuna kolme kategooria jaoks neljast on eelduseks kehtiv tööpakkumine. Vaid kõrgelt haritud töötajad ei vaja RWR-kaardi taotlemiseks tööpakkumist ning neil tuleb selle saamise eelduseks leida töö kuue kuu jooksul. Lisaks on mitme kategooria puhul kehtestatud lisanõuded, näiteks miinimumnõue sissetulekule või tööturutesti läbimine. Sealjuures on näiteks võtmetöötajate puhul nõutav miinimumsissetulek kuni 29aastastel madalam kui 30aastastel ja vanematel. Viisa andmise protseduur põhineb punktidel, kus punkte antakse näiteks kvalifikatsiooni, eelneva töökogemuse, keeleoskuse ja vanuse alusel. RWR-kaardi omanikud võivad töötada Austrias kuni 2 aastat. Olles töötanud RWR-kaardi alusel 21 kuud on võimalik taotleda kaardi pikendamist (RWR-Card Plus), mis võimaldab vahetada tööandjat või tegeleda ettevõtlusega.

(vt ka Burmann *et al.*, 2018)

Euroopa Liit on kirja pannud ka Euroopa rände- ja lõimumispoliitika eesmärgid aastateks 2009 kuni 2014 – nn Stockholmi programm –, mille eesmärk oli liikmesriikide kujundatavat rändepoliitikat mõjutada. Stockholmi programmi põhiprintsiibiks oli vastutustundliku, solidaarse ja partnerlusele põhineva Euroopa ülesehitamine ning see nägi ette dünaamilist ja laialdast integratsioonipoliitikat ning sidusust rändepoliitika ja teiste rändega lähedalt seotud poliitikavaldkondade vahel.

5.4.1. Eesolevad muutused Euroopa Liidu rändepoliitikas

Seoses rände- ja põgenikekriisiga on Euroopa Liidu liikmesriigid näinud aina suuremat vajadust sisserändepoliitika harmoniseerimise järele. Suurem tähelepanu rändepoliitikale on seotud ka nii Euroopa Liidu kui liikmesriikide aina kasvava murega madalast sündimusest ja vananevast rahvastikust tuleneva tööjõupuuduse pärast, mis pikemas perspektiivis pärsib majanduskasvu. Seetõttu on liikmesriigid kokku leppinud ühise sisserändepoliitika väljaarendamises, mille põhieesmärkideks on 1) soodustada seaduslikku rännet, sh tagada hästi

juhitud seaduslik ränne Euroopa Liitu ja muuhulgas parandada sisserändajatele ja nende peredele rakendatavaid lõimumismeetmeid ning 2) takistada ebaseaduslikku rännet, sealhulgas suurendades koostööd sisserändajate päritoluriikidega.

Näiteks töötatakse seadusliku rände juhtimise raames 2019. aastaks välja uus ümberasustamise skeem, mis peaks pakkuma turvalise ja seadusliku alternatiivi neile sisserändajatele, kes seni on eluga riskides kasutanud Euroopasse jõudmiseks erinevaid inimismugeldajate võrgustikke. Plaanitakse töötada välja meetmed, mis tekitaksid seadusliku alternatiivi majanduslikel põhjustel ajendatud sisserändele kolmandatest riikidest ning mis seega aitaks vastata EL-i madalast sündimusest ja vananevast tööjõust tulenevatele väljakutsetele ja oskustööjõu puudumisele. Eelkõige keskendutakse uue skeemi raames Põhja-Aafrika ja Aafrika Sarve riikidele, näiteks Liibüale, Egiptusele, Nigerile, Sudaanile, Tšaadile ja Etioopia, kuid tagatakse ka jätkuv ümberasustamine Türgist ja Lähis-Idast. (Euroopa Komisjon, 2017a)

Lisaks tegi Euroopa Komisjon 2017. aastal ettepaneku Sinise kaardi skeemi uuendamiseks. Uuendatud Sinise kaardi süsteem peaks parandama EL-i võimekust meelitada ligi ja hoida kõrgelt kvalifitseeritud tööjõudu läbi Euroopa Liitu saabumise lihtsustamise, töötajate ja nende perede õiguste tugevdamise ning paindlikumate reeglite, mis võimaldaksid liikmesriikidel meelitada riiki endale vajaminevat tööjõudu endale sobival ajal. (Euroopa Komisjon, 2017a)

Euroopa Liidu sisese rände hõlbustamiseks soovib Euroopa Komisjon tugevdada Schengeni ala, näiteks on oodata Bulgaaria, Rumeenia ja Horvaatia saamist täieõiguslikuks Schengeni tsooni liikmeteks (Euroopa Komisjon, 2017b). Lisaks jõudis 2017. aasta oktoobris Euroopa Liidu Nõukogu kokkuleppele ka lähetatud töötajate direktiivi täiendamise osas. Kuigi direktiiv on suunatud eelkõige lühiajaliste (kuni 12 kuud) lähetatud töötajate õiguste kaitsmisele, annab uuendatud direktiiv õiguse pikendada lähetatud töötaja viibimist teises riigis 18 kuuni (Euroopa Liidu Nõukogu, 2017).

Kuna vaid 36% illegaalsetest sisserändajatest pöördub tagasi oma koduriiki, soovib Euroopa Komisjon ebaseadusliku rände vähendamiseks muuta tagasipöördumispoliitika senisest efektiivsemaks nende sisserändajate osas, kes ei põgene sõja või tagasikiusamise eest ning kellel ei ole õigust jääda Euroopa Liitu (Euroopa Komisjon, 2017a). Näiteks andis Komisjon 2017. aasta märtsis välja konkreetsed praktilised soovitused liikmesriikidele tegemaks tagasipöördumise protseduurid efektiivsemaks, parandamaks seadusandlust ning

siht- ja lähteriikide vahelist koostööd. Euroopa Liit on välja andnud ka mitmed direktiivid (nt naasmisdirektiiv, tööandjate sanktsioonide direktiiv, vedajavastutus) ning sõlminud/sõlmimas lepinguid kolmandate riikidega EL-is ebaseaduslikult viibivate sisserändajate tagasisaatmiseks.

Kuigi Euroopa Liidu tasandil liigutakse seadusliku rände soodustamise poole, võivad nii liikmesriikide kui Liidu rändepoliitikat tulevikus aina enam mõjutada elanike hirmud sisserände ees ning radikaalsed parempopulistlikud vaated ja erakonnad, mis toetavad sisserände-, põgenike- ja moslemivastast poliitikat. Nii on natsionalism, populism ja ksenofoobne vihakõne on mitmes liikmesriigis levinud juba peavoolupoliitikas (Human Rights Watch, 2018). Mure ja hirm sisserände ees on ka üheks olulisemaks põhjuseks miks britid toetasid referendumil Suurbritannia lahkumist Euroopa Liidust (British Social Attitudes Survey, 2017). Samuti oli suur põgenike tulv Itaaliasse ja sellest tulenev rahulolematuse põhjuseks, miks 2018. aasta üldvalimistel hääletasid miljonid itaallased populistlike, sisserände- ja EL-i vastaste vaadete poolt. **Seega võivad eelpool nimetatud Komisjoni kavandatud rändepoliitikate harmoniseerimiseks takerduda muutuste tõttu liikmesriikide sisepoliitikas ja/või elanike sisserände vastase meelsuse tõttu.**

5.5. Rändega seotud väljakutsed Euroopale lähitulevikus

Euroopa tuleviku rändemahte ennustada on keeruline, kuna need on seotud nii Euroopa väliste poliitiliste ja majanduslike tingimustega, kui ka muutuvate majanduslike ja poliitiliste oludega Euroopas endas. Samas **arvestades ühelt poolt seni aset leidnud rändevoojusid Euroopasse, süvenevat ebavõrdsust arenenud ja arengumaade vahel, üleüldist ebastabiilsust maailmas ning teisalt Euroopa riikide nn rändesõltuvust ja rändepoliitikat, kus vastust madalast sündimusest ja vananevast rahvastikust tulevale töøjõupuudusele nähakse sisserändajates, on tuleviku kõige tõenäolisemateks stsenaariumiteks Euroopa Liidu riikide jaoks kas kolmandatest riikidest pärit sisserände püsimine vähemalt samal tasemel või kolmandatest riikidest pärit sisserändajate arvukuse kasv.** EL-i ja selle liikmesriikide peamine väljakutse seisneb rändepoliitika kujundamises ja rakendamises selliselt, et rändevoojusid oleks võimalik juhtida sobilikus mahus ja võttes arvesse sisserändajate kvalifikatsiooni. Seeläbi saaks sisserände kaudu leida töötajaid sektoritesse, mis neid kõige enam vajavad, panustades seeläbi maksimaalselt majanduskasvu. Samas tuleb EL-

il ja liikmesriikidel töötada välja ka integratsioonipoliitika, mis kaasaks sisserändajad liikmesriikide ühiskonda, hoiaks ära nende marginaliseerumise ja sellest tulenevad sotsiaalsed probleemid ning vähendaks riske julgeolekule.

Euroopa-siseselt on oodata jätkuvat konkurentsi talentide üle, kus tööjõu vaba liikumise kontekstis liiguvad inimesed üle liikmesriikide piiride. Nagu möödunud aastakümned on näidanud, toimub peamine liikumine vaesematest Euroopa Liidu riikidest jõukamatesse. Tööjõu liikumist toetab ka eesootav Schengeni ala laiendamine Rumeeniasse, Bulgaariasse ja Horvaatiasse. Samas on seniseid rändevoogusid ümber kujundamas ühe olulisema sihtriigi Suurbritannia eeldatav lahkumine EL-ist, mis juba praeguseks on kaasa toonud suure hulga peamiselt Ida-Euroopa riikidest pärit sisserännanute lahkumise riigist. Kuivõrd Suurbritannia Euroopa Liidust lahkumise täpsemad tingimused on veel lahtised, on hetkel raske hinnata, kas ja mil määral mõjutab Brexit Euroopa-siseseid rändevoogusid tulevikus.

6. Eesti välisränne

Sarnaselt ülejäänud Euroopa Liidu liikmesriikidele on Eesti välisrännet viimasel aastakümnel kujundanud peamiselt 2 olulisemat rändevoogu: EL-i sisene ränne, eelkõige väljaränne teistesse liikmesriikidesse, aga ka sisseränne (sh tagasiränne) Eestisse ning sisseränne kolmandatest riikidest.

Välisrände arvukuse puhul ei saa ümber rändestatistika usaldusväärse probleemist. Eesti Statistikaamet kasutas kuni 2015. aastani välisrände mõõtmiseks registripõhist statistikat. See aga tähendas, et registreerimata ränne, mida on reeglina rohkem väljarände puhul, kuna sisserännanutel tuleb riiki saabumisel end seoses töötamisega, pangkonto avamisega, õpingutega vm registris arvele võtta, rändestatistikas ei kajastunud. Seetõttu on eelkõige väljarändajate koguarv olnud rändestatistikas enamasti madalam reaalsest Eestist alaliselt ära kolivate inimeste arvust. Seda kinnitavad ka näiteks Eesti väljarände statistika kõrvutamine väljarändajate sihtriikide rändestatistikaga ning 2000. ja 2011. aasta rahvaloenduste põhjal bilansimeetodiga arvestatud rändesaldo

ajavahemikul 2000-2011, mille järgne rändesaldo oli registripõhisest rändesaldost ligi 1,9 korda suurem. **Eeldusel, et registripõhine rändesaldo oli madalam eelkõige väljarände alaregistreerituse tõttu, on ajavahemikul 2000-2011 jäänud registrisse kandmata umbes 30% väljarändejuhtudest.** (Tammur *et al.*, 2017)

Alates 2016. aastast hakkas Statistikaamet arvestama välisrännet uue metoodika – residentsusindeksi järgi, kuid selguse ja ajalise võrreldavuse huvides käsitletakse käesolevas analüüsis vaid registripõhist rändestatistikat. See võimaldab hinnata üldisemalt rändevoogude muutumist ajas ning ka olulisemaid väljarändajate sihtriike. Rände mahtude tõlgendamisel tuleb aga meeles pidada ülalkirjeldatud andmekvaliteedi probleemi, kus eelkõige väljarände puhul tuleb eeldada alaregistreeritust.

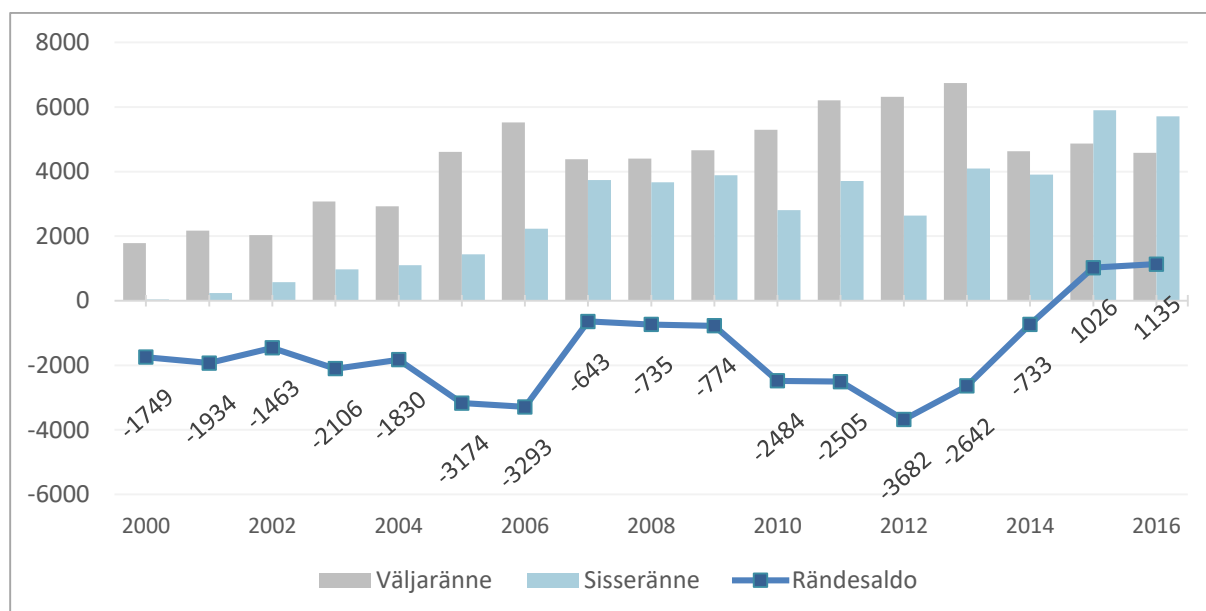
6.1. Rändesaldo

Kuni 2015. aastani oli Eesti negatiivse rändesaldoga riik, mis tähendas, et Eestist rändas välja rohkem inimesi, kui siia saabus. **Alates 2015. aastast muutus rändesaldo positiivseks (sisserändajate arv ületas väljarändajaid) (Joonis 5). Tegemist on registripõhise rändesaldoga, mis registreerimata rännet ei arvesta ning mistõttu reaalselt rändesaldot on keeruline hinnata.** Kui eeldada, et väljarände registreerimine ei ole võrreldes 2000. aastate esimese kümnendiga oluliselt paranenud ning ca 30% väljarändest on jäänud endiselt registreerimata, oleks rändesaldo reaalsuses siiski umbes mõnesaja inimesega negatiivne. Teisalt on võimalik, et rändejuhumite registreerimine on aja jooksul paranenud (Tammur *et al.*, 2017) ning rändesaldo on tõepoolest positiivne. Sellele viitab ka residentsusindeksi põhjal arvutatav rändesaldo, mille kohaselt oli näiteks 2016. aastal Eesti rändesaldo 1030 inimesega positiivne ning mis on üsna lähedane registripõhise rändestatistika järgi arvutatud rändesaldole (2016. aastal 1135 inimest). 2017. aastal oli residentsusindeksi põhjal arvutatud rändesaldo 5258 inimesega positiivne.

Rändeandmete ajalised muutused kõnelevad olulistest muutustest senistes rändevoogudes. Näiteks kui vaadata sisserändajate ja väljarändajate arvu muutumist viimastel aastatel, on näha

selget trendi, kus sisseränne on järkjärgult kasvanud ning väljaränne veidi kahanenud. **Väljarände kahanemise taga on suure tõenäosusega asjaolu, et peamisse rändeikka (nooremad tööealised) on jõudnud 1990. aastatel sündinud väikesearvulised põlvkonnad, mistõttu väljarände potentsiaal Eestis on kahanemas.** Sisserände kasvu selgitab nii paljude varasemalt väljarännanute Eestisse tagasi rändamine kui asjaolu, et Eesti on muutumas aina atraktiivsemaks sihtriigiks nii kolmandatest riikidest pärit sisserändajate kui EL-i kodanike jaoks. Seega võib eeldada, et sisseränne kas juba on ületanud (nagu näitab registripõhine ja Eurostati rändesaldo) või on ületamas lähiaastatel väljarännet ning Eestit ei saa enam nimetada väljaränderiigiks (vt ka Tammaru ja Eamets, 2015).

Joonis 5. Sisseränne, väljaränne ja rändesaldo, 2000-2016

Allikas: Statistikaamet (registripõhine rändestatistika), autori arvutused

Märkus: Statistikaamet on avaldanud ka 2017. aasta rändesaldo (+5258 inimest). Kuna tegemist on residentsusindeksi põhjal arvatud rändeandmetega, ei ole need joonisele lisatud.

6.2. Väljaränne

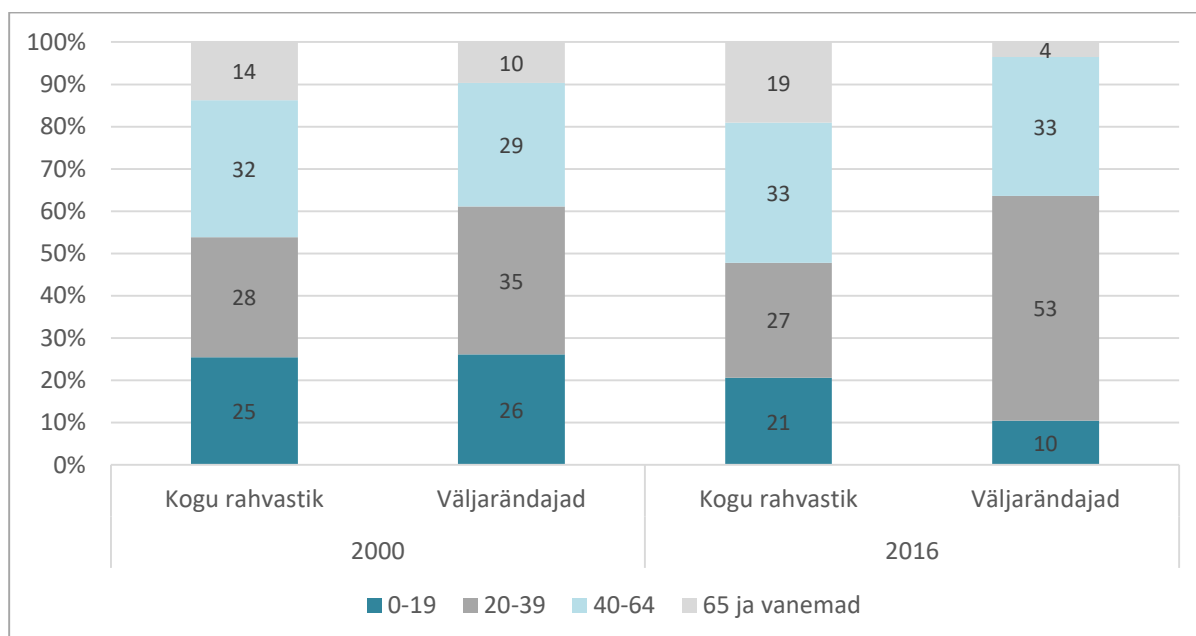
Ajavahemikul 2000 kuni 2016 lahkus Eestist rahvastikuregistri järgi ligi 70 tuhat inimest. Võrreldes 2000. aastate algusaastatega on väljaränne märkimisväärselt tõusnud. **Jooniselt 5 on näha, et iseäranis kasvas väljaränne pärast 2004. aastat, mil Eesti liitus Euroopa Liiduga ning vanad liikmesriigid avasid järk-järgult oma tööturu uute liikmesriikide tööjõule.** Näiteks kui aastatel 2000 kuni 2004 rändas keskmiselt välja 2400 inimest aastas, siis aastatel

2005-2006 see arv praktiliselt kahekordistus, ulatudes keskmiselt ca 4600 inimeseni aastas. Aastatel 2007 kuni 2009 väljarände kasv aeglustus ning registripõhine väljarändestatistika näitas väljarändajate arvuks neil aastatel keskmiselt ca 4500 inimest. **Majandussurutise aastatel hakkas väljaränne taas kiiremini kasvama ning alates 2011. aastast ületas registripõhine väljarändajate arv 6000 inimese piiri aastas.** Väljarändajate arvukuse tipphetk sel sajandil oli aastal 2013, mil Eestist lahkus registriandmete põhjal 6740 inimest ning pärast seda on väljaränne hakanud vähenema. Võimalik, et pärast 2013. aastat kahanenud väljaränne on vaid ajutine, 2007. ja 2008. aastatele sarnane mõne-aastane mõõnaperiood väljarändajate arvukuses ning lähiaastatel hakkab väljaränne taas kasvama. Vaadates Eesti rahvaarvu vanusstruktuuri on aga tõenäolisem, et väljarändajate arvukus jääbki varasemast veidi madalamale tasemele. Nimelt, nagu eespool mainitud, on peamisse rändeikka (nooremas tööeas elanikkond) jõudmas 1990ndatel ja hiljem sündinud väiksemad põlvkonnad, mis tähendab, et väljarändest huvitatud inimesi jääb järjest vähemaks. **Varasemast väiksemate põlvkondade siirdumine tööturule tekitab ka suuremat nõudlust tööjõu järele, mis tähendab rohkem valikuvõimalusi noortele Eestis ning koos sissetulekute ja heaolu kasvuga on noortel varasemast vähem põhjust Eestist lahkuda.**

Eestist väljaränne sel sajandil on toimunud eelkõige teiste Euroopa riikide, eriti Euroopa Liidu liikmesriikide suunal. Näiteks lahkus perioodil 2004-2016 Euroopa Liidu liikmesriikidesse 89% väljarändajatest. Teistesse Euroopa riikidesse läks samal perioodil 7% ning väljaspool Euroopat asuvatesse riikidesse 4% kõikidest väljarändajatest. **Ülekaalukalt kõige olulisemaks sihtriigiks on olnud Soome, kuhu on aastatel 2004-2016 läinud üle poole (54%) kõikidest väljarändajatest,** kokku üle 44 tuhande inimese. Soome osas on väljarändestatistika aga veidi parema kvaliteediga, kuna alates 2004. aastast teevad Eesti ja Soome registrid andmevahetust, kus isiku Soome registreerimisel kustutatakse ta Eesti registrist. Seega võib eeldada, et väljarändestatistikas on Soome sihtriigina veidi üle esindatud. Teistest Euroopa Liidu liikmesriikidest on oluliseks sihtriigiks olnud ka Suurbritannia, näiteks aastatel 2004-2016 läks sinna 6% kõikidest väljarändajatest, aga ka Saksamaa (4%) ja Rootsi (2%). Euroopa Liidu välistest riikidest on kõige enam mindud Venemaale (5% kõikidest väljarändajatest), väljaspool Euroopat USA, kuhu on läinud ca 2% väljarändajatest. **Seega toimub Eestist väljaränne eelkõige Eestist kõrgema elatustasemega Euroopa Liidu riikidesse, kusjuures rändesaldo Euroopa Liidu riikidega on terve vaadeldava perioodi jooksul, sealhulgas aastatel 2015 ja 2016, olnud negatiivne.**

Vanuseliselt on väljarändajate seas keskmisest oluliselt rohkem nooremas tööeas inimesi (vt Joonis 6). Näiteks oli 2016. aastal veidi üle poole (53%) väljarändajatest 20-39aastased ning aktiivses tööeas (20-64aastaseid) olevaid inimesi kokku oli 86%. Võrreldes 2000. aastaga on nooremas tööeas inimeste osakaal väljarändajate seas kasvanud. Näiteks kasvas 2016. aastaks 20-39aastate osakaal väljarändajate seas 18 protsendipunkti võrra ning aktiivses tööeas olevate inimeste osakaal 22 protsendipunkti võrra. **Sihtriikide lõikes on väljarändajad EL-i liikmesriikidesse olnud nooremad, kui väljarändajad olulisematesse väljaspool Liitu asuvatesse riikidesse nagu Venemaa ja Ukraina.** Näiteks oli aastatel 2004-2016 Venemaale ja Ukrainasse siirdunud väljarändajate seas üle kolmandiku (36%) 50aastased ja vanemad, samas kui ELi läinud väljarändajate seas oli neid vaid 11%.

Joonis 6. Väljarändajate ja kogu rahvastiku vanuseline jaotus, 2000 ja 2016

Allikas: Statistikaamet, autori arvutused

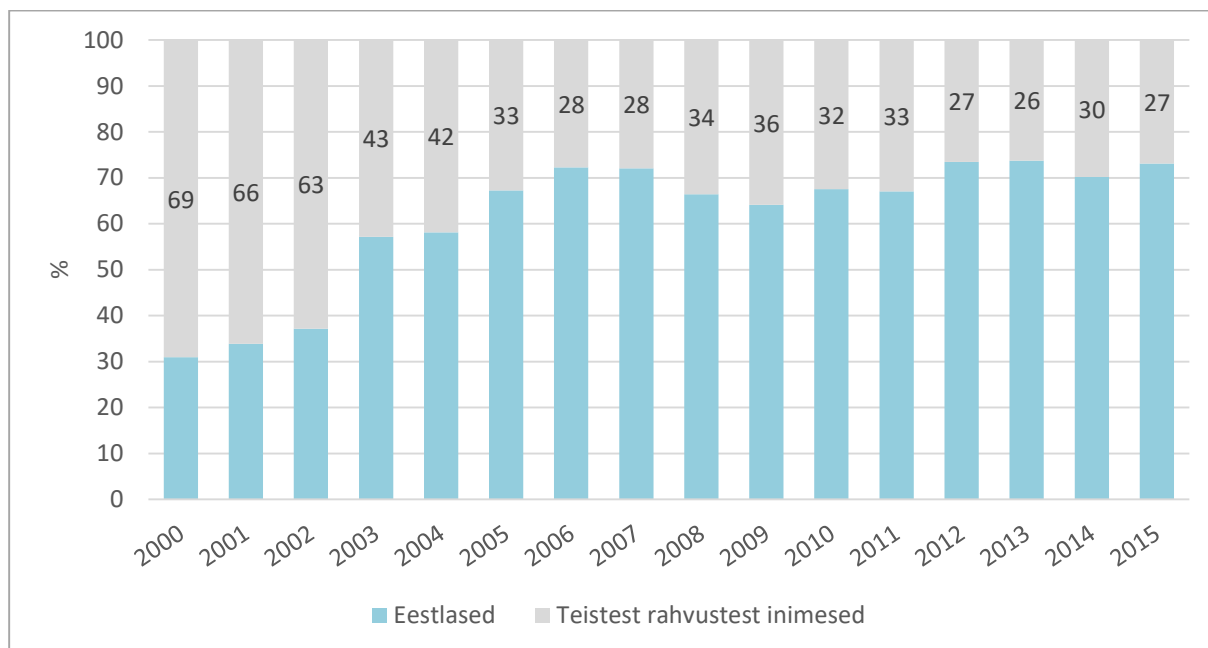
Kuigi üldjuhul on rahvusvaheliste migrantide seas mehi veidi rohkem kui naisi, siis Eestist väljarändajate puhul see nii ei ole. Näiteks on 2000. ja 2011. aastate rahvaloenduste andmete võrdlusel Eestist püsivalt lahkunud inimeste seas hoopis tunduvalt enam naisi (61%) kui mehi (39%). Võrdlusena oli sooline jaotus 2000. aastal Eestis 45% mehi ja 55% naisi. Samas registriandmete põhjal arvatava rändestatistika järgi oli Eestist aastatel 2004-2014 lahkunute seas mehi 44% ja naisi 56%, mis on kogu rahvastikuga enam-vähem proportsionaalne. **See annab alust arvata, et meeste seas on olnud levinum lühiajaline**

ränne ning kahe rahvaloenduse vahelisel perioodil on meeste seas olnud rohkem tagasirändajaid.

Vaadeldes soolist jaotust väljarände statistikas torkab silma, et registripõhise rändestatistika arvutamismetoodika puhul (andmed kuni aastani 2014) oli Eestist väljarännanute seas suhteliselt rohkem naisi kui uuendatud väljarändestatistika arvutamise metoodika (alates 2015. aastast) järgi, mille kohaselt mehi oli 2015. ja 2016. aastatel väljarännanute seas isegi rohkem (58%) kui naisi. Kuna hüpe registripõhise väljarände ja residentsusindeksi vahel on väga suur ning langeb kokku rändestatistika arvestamise metoodika muutusega, annab see alust arvata, et naised on olnud oluliselt agaramad oma teise riiki elama siirdumist registreerima. Seega on **võimalik, et mehed on oma väljarännet näinud pigem ajutisema iseloomuga kui naised, mistõttu pole sageli vaevunud Eestist lahkumist registreerima.**

Teistest rahvustest inimeste osakaal väljarändajate seas oli aastatel 2000-2015 keskmiselt 38%, mis tähendab, et arvestades Eesti rahvastiku rahvuslikku jaotumust (teistest rahvusest inimesed moodustasid aastatel 2000 ja 2015 vastavalt 32% ja 31%), on eestlased rännanud välja sel perioodil suhteliselt vähem. Siin on aga oluline märkida, et mitte-eestlaste keskmist osakaalu väljarändajate seas kergitavad oluliselt 2000. aastate alguse väljarändajad, kuna aastatel 2000-2003 oli umbes kaks kolmandikku väljarändajatest teistest rahvustest inimesed (Joonis 7). **Pärast Euroopa Liiduga liitumist on eestlaste ja teiste rahvuste väljaränne proportsionaalne kogu rahvastiku rahvuslikule koosseisule. Jooniselt 7 torkab ka silma, et majanduskriisi ja sellele järgnenud aastatel (2008-2011) rändas välja suhteliselt rohkem teistest rahvustest inimesi, samas kui n-ö headel aegadel on rohkem väljarändajaid eestlaste seas.**

Joonis 7. Väljarändajate rahvuslik koosseis, 2000-2015

Allikas: Tammur et al., 2017 (Statistikaameti andmete põhjal)

Eelpool toodud analüüs kogu Euroopa Liidu sisserännanute kohta näitas, EL-i siseste rändajate seas on keskmisest rohkem kõrgharidusega inimesi. Eesti andmed sellist tendentsi ei kinnita, sest haridustaseme osas on **Eestist väljarännanute seas keskmisest enam madalama haridustasemega inimesi** (Tabel 2). Näiteks olid pooled aastatel 2000-2011 Eestist püsivalt lahkunud inimestest põhiharidusega, samas kui püsielanike seas oli vastav näitaja 2000. aastal 35%. Kesk- ja kõrgharidusega inimeste osakaal oli püsivalt lahkunute seas võrreldes püsielanikega aga alaesindatud. Väljarännanute keskmisest madalam haridustase peegeldub ka väljarännanute ametialases jaotumuses, kus alaesindatud on juhid ja tippspetsialistid ning üleesindatud teeninduses töötanud inimesed ja töötud (Tabel 2).

Tabel 2. Eestist aastatel 2000-2011 püsivalt lahkunute haridustase ja amet võrdlusena püsielanikega aastal 2000.

	Püsielanikud 2000	Püsivalt lahkunud 2000-2011
Haridustase		
Kõrgharidus	14%	7%
Keskharidus	51%	43%
Põhikooliharidus	35%	50%
Amet		
Juhid	11%	8%
Tippspetsialistid	12%	8%
Keskastme spetsialistid	13%	12%
Ametnikud	5%	6%
Teenindus- ja müügitöötajad	11%	18%
Oskustöölised põllumajanduses	2%	1%
Oskus- ja käsitöölised	14%	12%
Seadme- ja masinaoperaatorid	10%	8%
Lihttöölised	9%	7%
Töötud	13%	19%

Allikas: Tammaru ja Eamets, 2015

6.3. Sisseränne

Seoses sissetulekute ja heaolu kasvuga on Eesti muutumas aina atraktiivsemaks sihtriigiks eelkõige vaesematest riikidest pärit inimestele ning aina enam välismaale suundunud inimesi leiab põhjust Eestisse tagasi pöörduda. Registripõhise rändestatistika põhjal saabus Eestisse aastatel 2000-2016 kokku ligi 47 tuhat inimest. **Sarnaselt väljarändele on sisseränne Eestisse, küll väikeste kõikumistega, aga järkjärgult suurenenud, kasvades 35 inimeselt aastal 2000 5716 inimeseni aastal 2016** (vt Joonis 5). Sealjuures on väljarände

suurenemisele järgnenud mõne-aastase viiteajaga ka sisserände kasv, mis viitab sellele, et seoses suurenenud väljarändega on kasvanud ka Eestist lahkunud inimeste tagasiränne.

Üle poole (57%) Eestisse aastatel 2004-2016 saabunud inimestest tulid siia teistest EL-i liikmesriikidest. **Kõige rohkem oli sisserändajate seas Soomest saabunud inimesi (34% kõikidest sisserändajatest), kusjuures suurem osa Soomest tulnutest olid tagasirändajad.** Euroopa Liitu mitte kuuluvatest Euroopa riikidest saabunud inimesi oli sisserändajate seas ligi kolmandik (32%), enamasti tulid nad Venemaalt (20% kõikidest sisserändajatest), Ukrainast (8%) ja Valgevenest (1%). Väljastpoolt Euroopat tulnud inimesi oli sisserändajate seas 11%, kusjuures kõige olulisemaks lähteriigiks oli USA (3% kõikidest sisserändajatest).

Sisserände põhjustest annab aimu elamislubade statistika. Kuna tagasirändajad ja EL-i kodanikud elamisluba ei vaja, võimaldavad esmakordselt väljaantavate elamislubade andmed saada infot kolmandatest riikidest pärit sisserändajate kohta. Aastal 2016 tuli kolmandatest riikidest Eestisse kõige enam inimesi perekondlikel põhjustel (33% esmakordsetest elamislubadest anti välja pererände eesmärgil sisserännanutele). Veidi alla kolmandiku elamisloa saanutest saabus siia töötamise ja ettevõtluse eesmärgil ning viiendik õppimise eesmärgil (Tabel 3). **Võrreldes 2016. aastal esmakordselt elamisloa andmise põhjusi 2010. aasta andmetega on näha, et oluliselt on kasvanud hariduse omandamise põhjusel väljaantud esmakordsete elamislubade osakaal ning veidi ka töötamise põhjusel väljaantud esmakordsete elamislubade osakaal, samas kui pererände osakaal kolmandatest riikidest pärit sisserändes on kahanenud.** See kinnitab varasemaid uuringuid, mis viitavad pererände osatähtsuse vähenemisele.

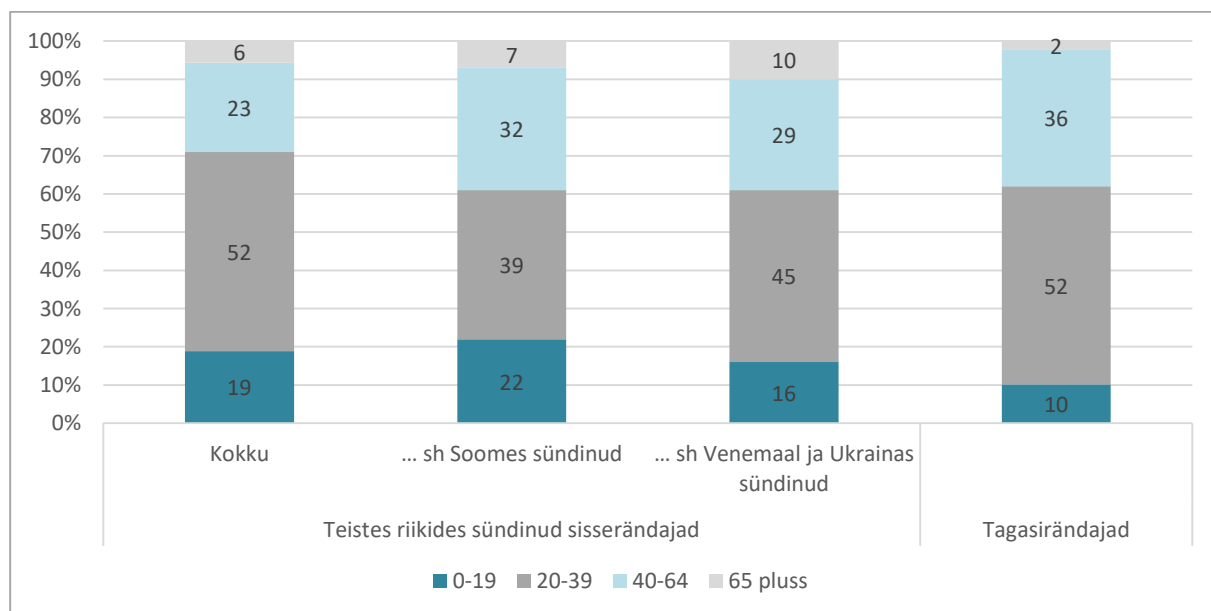
Tabel 3. Esamakordselt väljaantud elamisload põhjuste järgi, 2010 ja 2016

Rände liik	2000	2011
Pere	37%	33%
Töötamine ja ettevõtlus	29%	31%
Õppimine	15%	26%
Muud	19%	10%

Allikas: Eurostat, autori arvutused

Sisserändajate vanusjaotus on sarnane väljarändajate vanusega: umbes poole (51%) sisserändajatest moodustavad nooremas tööeas ehk 20-39aastased inimesed ning aktiivses tööeas (20-64aastased) olevad inimesed moodustavad kokku 80% sisserändajatest. Kui aga eristada sisserändajate seas tagasirändajad teistes riikides sündinud inimestest, joonistuvad välja mõned vanuselised erinevused (Joonis 8). Nimelt on **tagasirändajate (Eestis sündinud inimeste) seas olnud suhteliselt rohkem aktiivses tööeas inimesi ning vähem alaealisi (0-19aastaseid) ja vanemaealisi inimesi (65aastased ja vanemad)**. Samas teistes riikides sündinud sisserändajate seas on 0-19aastaste vanusrühma osakaal võrdlemisi suur (19%) ning eelkõige vanemas tööeas (40-64aastased) inimeste osakaal väiksem. Ühelt poolt võiks andmetest justkui järeldada, et tagasirändajate puhul on tegemist valdavalt ilma pereta liikunud tööerändajatega, kes pärast mõningast töötamist välisriigis pöörduvad Eestisse tagasi, samas kui n-õ klassikaliste sisserändajate seas on suhteliselt rohkem noori lastega peresid. Teisalt on võimalik, et mujal sündinud ja Eestisse saabunud laste näol on osalt tegemist tagasirändajate lastega, kes on välismaal sündinud. Viimast argumenti toetab sisserändajate kõrvutamine olulisemate sünniriikidega. Nii on Soomes, kuhu väljaränne n olnud suur ja kust tagasiränne olnud kõige arvukam, sündinud sisserändajate seas tunduvalt rohkem kõige nooremas vanuserühmas inimesi kui näiteks Venemaal ja Ukrainas sündinud sisserändajate seas.

Joonis 8. Aastatel 2004-2016 Eestisse saabunud teistes riikides sündinud sisserändajate ja tagasirändajate vanuseline jaotus

Allikas: Statistikaamet, autori arvutused

Eestisse sisserändajate seas on mehi oluliselt rohkem kui naisi ning seda nii tagasirändajate kui teistest riikidest pärit sisserändajate puhul. Näiteks 2016. aastal oli nii tagasirändajate kui teistes riikides sündinud sisserändajate seas mehi 60%. **Esmakordsete elamislubade väljaandmise statistika näitab ka olulisi erinevusi kolmandatest riikidest saabunud meeste ja naiste rändepõhjustes. Näiteks aastal 2016 esmakordselt Eestis elamisloa saanud naistest 55% tuli siia perekondlikel põhjustel ning vaid 10% töö pärast.** Samal ajal oli kolmandatest riikidest meeste puhul kõige levinumaks esmakordse elamisloa andmise põhjuseks töö ja ettevõtlus (44%), samas kui perekondlikel põhjustel tuli siia vaid viiendik (20%) meestest (**Error! Reference source not found.**).

Tabel 4. Esmakordselt väljaantud elamisload soo ja põhjuse järgi, 2016

Põhjus	Mehed	Naised
Pere	20%	55%
Haridus	26%	25%
Töö	44%	10%
Muu	10%	4%

Allikas: Eurostat, autori arvutused

Sisserändajate haridustaseme ja ametite kohta saab aimu uuringu „Eestisse seaduslikult sisserännanud välismaalaste profiilide kaardistamine ning nende vastavus Eesti tööjõuturu vajadustele“ (Asari *et al.*, 2015) tulemustest. **Üldjuhul on teistes riikides sündinud sisserändajate haridustase kõrgem Eesti keskmisest.** Näiteks moodustasid aastatel 2009-2014 kõrgharidusega sisserändajad veidi alla poole (46%) kõikidest sisserändajatest ning kutsekeskharidusega inimesi oli sisserändajate seas viiendik (21%) (Tabel 5). Samas tuleb arvestada, et sisserändajad on suuremalt jaolt nooremas tööeas inimesed ning korrektse võrdluse jaoks püsielanikega tuleks nende haridustasemeid võrrelda vanusrühmade kaupa. Seda aga ülaltoodud andmed ei võimalda. Sisserändajate haridustaseme puhul esinesid ka mõningad erinevused meeste ja naiste osas, kus Eestisse saabunud naised olid meestest keskmiselt veidi kõrgemini haritud. Näiteks oli sisserändajatest naiste seas kõrgharidus pooltel (50%) ning meeste puhul 44%-l (Asari *et al.*, 2015).

Võrdlemisi suur kõrgelt haritud inimeste osakaal sisserändajate seas kajastub ka nende ametites. Näiteks oli 2009-2014 Eestisse saabunud sisserändajatest 42% tippspetsialistid

ning 11% juhid. Veidi üle kolmandiku sisse­rändajatest moodustasid oskustöölised, tehnikud ja keskastmespetsialistid (Tabel 5). Sealjuures olid sisse­rändajatest naised sagedamini kõrgelt kvalifitseeritud ametitel (tipp­spetsialistid ja juhid), samas kui meeste seas oli rohkem oskustöölisi (Asari *et al.*, 2015).

Tabel 5. Eestisse aastatel 2009-2014 elama asunud kolmandate riikide kodanike haridustase ja ametiala

Haridustase	%	Ametiala	%
Kõrgharidus	46	Tippspetsialistid	42
Kutsekeskharidus	21	Oskustöölised	28
Keskharidus	14	Juhid	11
Põhiharidus	6	Tehnikud ja keskastme spetsialistid	8
Muu	13	Muu	11

Allikas: Asari *et al.*, 2015

6.4. Eesti rändepoliitika

Eesti rändepoliitika põhialused ulatuvad 1990. aastate algusesse, mil seati sisse piirangud sisse­rändele kehtestades sisse­rände piirarvu ja välismaalastele elamisloa andmise alused. **Kuigi aja jooksul on tulenevalt eelkõige EL-i õigusruumist ja tööturu vajadustest rändepoliitikat täiendatud, on rändepoliitika põhialused jäänud üldjoontes samaks.**

Rändepoliitikat reguleerivad Eestis peamiselt välismaalaste seadus ja välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus, EL-i kodanike ja nende pereliikmete liikumist reguleerib Euroopa Liidu kodaniku seadus. Kuna inimeste vaba liikumine on üks Euroopa Liidu põhialuseid, on Eestil rändepoliitikaga võimalik juhtida peaaesjalikult kolmandatest riikidest pärit sisse­rännet.

Välismaalaste seadus sätestab kolmandatest riikidest tulnud sisse­rändajatele piirarvu, mis ei tohi ületada 0,1 protsenti Eesti alalisest elanikkonnast. See tähendab 2018. aastal on sisse­rände piirarvuks 1315 inimest. See võrdlemisi konservatiivne piirmäär tuleneb 1990ndast aastast, mil nõukogudeaegsest sisse­rändest tulenenud suure välispäritolu rahvastiku tõttu sooviti edasist sisse­rännet piirata.

Kuigi sissereändajate iga-aastane piirmäär on jäänud aja jooksul samaks, on laiendatud väljaspool piirmäära Eestisse lubatud sissereändajate rühmi. Näiteks ei rakendu piirmäär alates 1997. aastast EL-i liikmesriikide ning Norra, Šveitsi ja Islandi kodanikele ja alates 1999. aastast USA ja Jaapani kodanikele. Ka õppimise eesmärgil Eestisse saabunud sissereändajatele kvooti ei rakendata. Alates 2002. aastast arvati riigikohtu otsusega piirmäära alt välja ka pererände eesmärgil Eestisse saabunud sissereändajad, kuna piirmäär ei anna piisavalt alust kitsendada isiku õigust pereelule. 2017. aastast hakati piirmäära alt välja arvama sissereändajaid ka sektori põhiselt, astudes sellega olulise sammu kõrge kvalifikatsiooniga inimeste sissereände soodustamise suunas. Nimelt arvati piirmäära alt välja kolmandatest riikidest pärit tööreändajad, kes tulevad Eestisse tööle info- ja kommunikatsioonivaldkonda või iduettevõttesse. **Seega kontrollib piirmäär täna vaid majanduslikel põhjustel Eestisse elama asuda soovivate kolmandate riikide kodanike arvu, kes ei ole Norra, Šveitsi, Islandi, USA ega Jaapani kodanikud ning kes ei tööta IKT valdkonnas või iduettevõttes.**

Lisaks sissereände piirmääradele on kolmandatest riikidest pärit tööreändajatele kehtestatud eraldi nõuded, mille eesmärk on kaitsta Eesti enda tööturгу ning tagada eelkõige Eestil puudu olevate kõrgelt kvalifitseeritud töötajate sissereänne. Esiteks on tööandjal enne välistöötajate palkamist kohustus veenduda, et Eesti tööturult ei ole võimalik leida vajalike oskustega inimest. Teiseks on tööandjatel mitmed kohustused sissereändajatele makstava palga osas. Näiteks on tööandjal kohustus maksta sissereändajale riigi keskmist palka. See peaks muu seas vältima kohaliku töötajate asendamist sissereändajatega, kes on nõus saama kohalikest vähem palka. Lisaks on reguleeritud Euroopa Liidu sinise kaardi direktiivi alusel kõrge kvalifikatsiooniga sissereändajate palkamine, kuna neile tuleb garanteerida 1,5-kordne palgatase. 2013. aastal jõustus välismaalaste seaduses säte tippspetsialisti palga osas ning Eesti tööandja kohustub maksma kolmandast riigist saabunud tippspetsialistile erialase töö eest vähemalt 2-kordset Eesti keskmist töötasu.

Pererände puhul on Eesti seadusandluses erinevalt klassifitseeritud Eesti kodanike ja kolmandate riikide kodanikest sissereändajate ning EL-i kodanikest sissereändajate Eestisse pererände eesmärgil lubatavad pereliikmed. Nii käsitletakse Eesti kodanike ja Eestis elavate kolmandate riikide kodanike pererände alusel Eestisse lubatava perekonnana vaid abikaasasid, alaealisi lapsi ning hoolt vajavaid täisealisi lapsi ja (vana)vanemaid. Euroopa Liidu kodanike puhul võimaldatakse pererände eesmärgil sissereännet lisaks eelnevatele ka registreeritud kooselupartneritele ja ülalpeetavatele.

Õpirände puhul tuleb riiklikult tunnustatud õppeasutusel, kuhu kolmandast riikidest pärit sisserändaja õppima asub, kontrollida õppima asuja kooli tingimustele vastamist. Pärast seda teeb Politsei- ja Piirivalveamet omapoolse kontrolli, kusjuures viimasel on võimalus keelduda õppurile elamisloa andmisest, kui tundub, et õppuri rahalised võimalused ei ole Eestis toime tulekuks piisavad, kui isik kujutab endast julgeolekuriski vms.

Kuigi sisserände piirmäär on olnud võrdlemisi paindumatu, on Eesti seadusandluses viimastel aastatel soodustatud ajutise rände võimalusi. Näiteks kaotati 2016. aastal piirangud lühiajalisele töötamisele ilma elamisloata, tõsteti lühiajalise töötamise aega seniselt kuult kuult üheksale kuule ning kaotati lühiajalise Eestist eemal viibimise registreerimise nõue. 2018. aastal pikendati lühiajalise töötamise aega veelgi – üheksalt kuult ühele aastale. Antud muudatused on ka oluliselt suurendanud lühiajalise töötamise eesmärgil Eestisse tulnud inimeste arvu 1782 inimeselt 2016. aastal 7584 inimesele 2017. aastal (Lauren, 2018).

6.4.1. Eesti rändepoliitika suundumused lähitulevikus

Välismaalastest töötajate, tudengite, aga ka investorite sisserände hõlbustamiseks ning ebaseadusliku Eestis töötamise ja illegaalse töäjõu kasutamise vastu võitlemiseks tegi **Siseministerium 2018. aasta märtsis ettepanekud kehtiva välismaalaste seaduse muutmiseks.** Muuhulgas soovitakse muuta paindlikumaks välisspetsialistide värbamist, lihtsustada renditöäjõu Eestisse toomise reegleid ning rakendada piiranguid riigihanges osalemisele ettevõtjale, kes on kas ise rikkunud välismaalaste Eestis töötamise tingimusi ja/või kasutanud ebaseaduslikku töäjõudu või on seda teinud tema alltöövõtja. Lisaks soovitakse lihtsustada välistudengitel õppekava, õppeasutuse või praktika vahendaja vahetamist (Siseministerium, 2018).

Üldiselt on tulenevalt madalast sündimusest ja vananevast rahvastikust tingitud töäjõupuudusest hakatud Eestis aina enam nägema vajadust eelkõige kõrgelt kvalifitseeritud sisserändajate, kuid ka oskustöäjõu Eestisse elama asumise soodustamise järele (Kuum *et al.*, 2016). Seda kinnitab ka eelnevas peatükis kirjeldatud järkjärguline erandite tegemine sisserände piirmäära alla kuuluvatele kolmandate riikide kodanikele, plaanitavad sisserännet hõlbustavad muudatused seadusandluses, aga ka näiteks talendipoliitika tegevuskava „Work in Estonia“ ja kõrgelt haritud eestlaste tagasipöördumisele suunatud projekt „Talendid koju“. **Siiski on vaatamata nõudlusele kvalifitseeritud töäjõu järele seni jäänud**

välitalentide kaasamine Eesti tööturule tagasihoidlikumaks paljudest teistest arenenud riikidest (Maasing ja Asari, 2017). Eeldatavasti muutub rändepoliitika kasvava tööjõupuuduse tingimustes lähiajal veel enam kolmandatest riikidest pärit sisserännet soosivaks, seda kas sisserände piirmäärast välja arvatud rühmade laiendamise teel või näiteks sisserändajatele kehtestatud palgaastmete alandamise kaudu. Kuna riigil on võimalik suunata vaid väikest osa sisserändest, on sisserännet juhtiva rändepoliitika kõrval oluliseks väljakutseks ka sisserändajate lõimimine ühiskonda, ennetamaks liigset koormust sotsiaalsüsteemile ning ohte avalikule korrale ja julgeolekule.

7. Kasutatud kirjandus

Asari, E.-M., Maasing, H., Luik, E. (2015) Eestisse seaduslikult sisseäänanud välismaalaste profiilide kaardistamine ning nende vastavus Eesti tööjõuturu vajadustele. Sisekaitseakadeemia Migratsiooniuringute keskus. Tallinn: 2015.

British Social Attitudes Survey (2017) British Social Attitudes, 34. The vote to leave the EU. NatCen Social Research.

Burmann, M., Hofbauer Pérez, M., Hoffmann, V., Rhode, C., Schworm, S. (2018) *IFO DiCE Report 01/2018*, Vol. 16. lk 42-52.

Czaika, M., de Haas, H. (2013) The effectiveness of immigration policies. *Population and Development Review*, 39 (3): 487-508.

EMN (European Migration Network) (2013) Kõrgelt kvalifitseeritud kolmandate riikide kodanike rände soodustamine Euroopa Liidus ja Eestis. Euroopa rändevõrgustiku 2013. aasta temaatiline uuring.

Euroopa Komisjon (2017a) State of the Union 2017 – Commission presents next steps towards a stronger, more effective and fairer EU migration and asylum policy. Pressiteade.

Euroopa Komisjon (2017b) State of the Union 2017 - Preserving and strengthening Schengen to improve security and safeguard Europe's freedoms. Pressiteade.

Euroopa Liidu Nõukogu (2017) Posting of workers: Council reaches agreement. 23.20.2017. Pressiteade.

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiiv 96/71/EÜ, 16.12.1996, töötajate lähetamise kohta seoses teenuste osutamisega.

Human Rights Watch (2018) World Report. Events of 2017. <https://www.hrw.org/world-report/2018>

Kuum, L., Josing, M., Ahermaa, E., Hein, P., Orro, E., Martes, K., Pulver, B., Nittim, K., Aruvee, P. (2016) Eesti rahvusvaheline konkurentsivõime 2015. aasta aruanne. Tallinn: Konjunkturi Instituut.

Lauren, A. (2018) Rahvusvaheline mobiilsus ja töö. Mitmekesistunud liikumismustrid uue töö maailmas. Arenguseire Keskus.

Maasing, H., Asari, E-M. (2017) Rändepoliitika suundumused Eestis ja Euroopa Liidus. Eesti inimarengu aruanne 2016/2017. Eesti rändeajastul.

OECD (2017a) International Migration Outlook 2017, OECD Publishing Paris.

OECD (2017b) G20 global displacement and migration trends report 2017, OECD 2017.

OECD (2009) The Future of International Migration to OECD Countries.

Prpic, M. (2017) Revision of the Blue Card Directive. European Parliamentary Research Service.

Siseministerium (2018) Välismaalaste seaduse ning teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsus. Eelnõu nr 18-0235. Algatatud 12.03.2018.

Tammaru, T., Eamets, R. (2015) Nüüdisaegne väljaränne: ulatus, põhjused ja mõjud Eesti arengule. Eesti inimarengu aruanne 2014/2015: 109-117.

Tammur, A., Tammaru, T., Puur, A. (2017) Kas Eestis toimub rändepööre? Välisrände suundumused aastatel 2000-2015. Eesti inimarengu aruanne 2016/17. Eesti rändeajastul.

ÜRO (2017) International Migration Report 2017, United Nations: New York 2017.

ÜRO (2015) International Migration Report 2015, United Nations, New York 2015.

